

Vho Angie Mutshetka
Minista wa Muhasho
wa Pfunzo ya Muteo

Vho Enver Sury
Muthusaminista wa
Pfunzo ya Muteo

Bugu idzi dzo īwalelwa vhana vha Afrika Tshipembe, mushumo wa hone wo rangiwa phanda nga Minista wa Pfunzo ya Muteo. Vho Angie Motshetka na Muthusaminista wa Pfunzo ya Muteo. Vho Enver Sury.

Bugu dza mishumo dza Rainbow ndi tshipida tsha zwe Muhasho wa Pfunzo ya Muteo wa ita zwa u khwiñisa vhukoni ha vhagudi vha Afrika Tshipembe vha gireidi dza rathi dza u ranga. Sa tshiñwe tsha zwitħu zwiħulwane zwa Pulanetshumisi ya Muvhuso, thandela iyi yo konadzea nge ya lamedzwa lu sa vhudziswi nga Muhasho wa Gwama ja Lushaka.

Hezwi zwo ita uri Muhasho u kone u bveledza bugu idzi, dzi kha nyambo dzothe dza tshiofisi. dzi tshi waniwa mahala.

Ri na fulufhelo ja uru bugu idzi dzi do thusa vhadededzi (vhagudisi) mushumoni wavho wa u funza wa duvha ċiħwe na ċiħwe khathihha na u vha na vhuxanziuri vha khunyaledze kharikħu ġamur yothie. Ro ita nga vhuronwaneuri ri sumbedze ndila vhadededzi kha nyito nge ra shumisa aikħoni dzi no sumbedzauri mugudi u tea u ita zwifhio.

Ri na fulufhelo ji no bva ji mbiluniuri vhana vha do diphira nga u shumisa bugu idzi zwenezwu vha tshi khou aluwa na u guda, khathihha na uru na vhonevho, sa mudededzi, vha do diphira na vhana avha.

Ri ri kha vhone na vhagudi vhavho, ngavhe zwi tshi vha nakela musi vha tshi shumisa bugu idzi. Zwi pfumbe.

ISBN 978-1-4315-0294-3

Rainbow
WORKBOOKS

LIFE SKILLS IN TSHIVENDA
GRADE 3 – BOOK 2
TERMS 3 & 4

ISBN 978-1-4315-0294-3
THIS BOOK MAY
NOT BE SOLD.

U tałukanya Mulayotewa (Ndayotewa) wa Ripabuliki ya Afrika Tshipembe (1996)

Milayo ya nħesha ya shango i wanala kha Mulayotewa (Ndayotewa) wa Riphabuliki ya Afrika Tshipembe (1996). Milayo iji i na maanda u fhira na muphuresidennde, maanda ayo a fhira a dzikhote na a muvhuso wothe.

Ndi milayo ine ya laya vhatu vha ċiño shango uri vha tea u farana nga ndilade. Mulayotewa wa shango wo itelwa u tsireledza rothe ri no khou tħiläa zwino na vhana vhashu vħane vha kha dī do da.

Talukanyani hune ra bva hone.

Ri songo dovha vħukħakha ha mulovha.

Mulayotewa washu u ri thusa uru ri elekange nga vhumatshelo ha khwiñe ha rothe khathihha na u vhu fha.

Riñe, vhatu vha Afrika Tshipembe;
Ri dzhieħla nħa u shaea ha vħulamukanyi kha tħiffingha tħo fħelaho;
Ri thonifha havho vhe vha tambulela vħulamukanyi na mboħolowha kha shango ċiħu;

Ri thonifha havho vhe vha shuma vha tħi itela u fha na u bvededza sħanġo ġiashu; na

U tendauri Afrika Tshipembe ndi ja vħothe vħane vha dzula khaļo, vho vhofhekkanyahha vha vha huthihi naho vha sa fani.

Zweneżwo, nga kha vhaimeleli vho khethiwhaō zwavħuđi, ri khou ħaġanadha ino Ndayotewa sa wone Mulayo Muhulusa wa Riphabuliki uru u—

Helise khethululu ya tħiffingha tħo fħelaho na u thoma tħitħavha tħine tħo disendekha kha ndeme dza demokirasi, vħulamukanyi ha matħilisano na pfanġo dza vħħu;

Fha ġaġi mitħeo kha demokirasi na tħitħavha tħi re khagħala hune muvhuso wo disendekha kha lufuno lwa vhatu nahone vħadzulapo vho tsireledza nha malayo nha nħil;

Khwinisa ndeme ya Vħutshilo ha vħadzulapo vħothe na u vħofholola vhukoni ha mutħu muřwieha muřwieha; na

Fha ġaġi mbumbano na demokirasi zwa Afrika Tshipembe uru ji kone u vha flieku ho teħo sa muvhuso wo diimisaho kha muja wa tħsaka.

Shumisani pfanġo dzañu sa mudzulapo wa Afrika Tshipembe ni dovhie ni vhe na vħu dīħiħiduleli ha u tsireledza pfanġo dza vħaġiwe.

Divħani Mulayotibe Wa Pfanġo na Mulayotibe Wa Vħu dīħiħiduleli.

Mudżimu tsireledza vhatu vħashu.

Nkosi Sikelel' iAfrika. Morena boloka setjhaha sa heso.

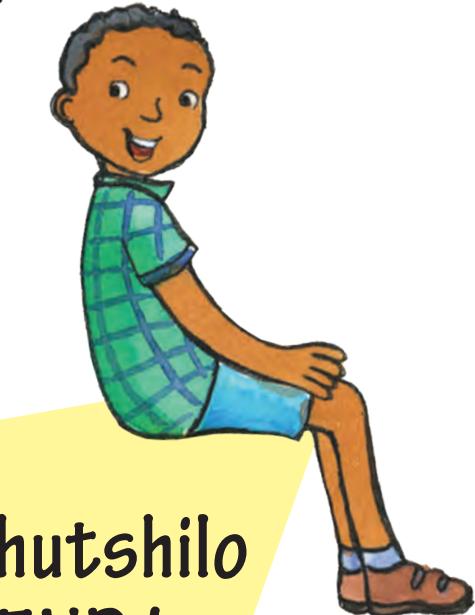
God seën Suid-Afrika. God bless South Africa.

Hosi katekisa Afrika.

Yo vusuludzwa,
i teħvedza CAPS

Gireidi ya

3

Zwikili zwa Vħutshilo nga TSHIVENDA

Bugu ya 2 Themo dza 3&4

Dzina:

Kiċċasi:

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Zwi re ngomu

Themo ya 3	Siatari
33 Fhethu hu sa tambiwi hone	2
34 Fhethu hu sa tambiwi hone	4
35 U namela thekhisi na zwidimela muthu o tsireledzea	6
Tsireledzo ya vhathu – Tswayo dzi no ri kaidzela khombo	7
36 Tshikafhadzo: Ndi mini?.....	8
37 Tshaka dzo fhambananaho dza tshikafhadzo	10
38 Mvelelo dza tshikafhadzo	12
Mañwe hafhu nga tshikafhadzo.....	13
39 Kutshilele kwa vhathu vha kalekale... ..	14
40 Kutshilele kwa vhathu kalekale	16
41 Zwo vha zwi tshi takadza u vha nwana zwiла kale?.....	18
42 Thulusi na zwishumiswa	20
43 Zwińwe hafhu nga kuitele kwa zwithu kale	22
44 U badelela zwithu	24
45 Tshikhali - liphasi nga lito li re tshikhali	26
Pułanete na Sisieme ya Duvha nga huswi	27
46 Naledzi	28
Thelesikoupu	29
47 Vhaendatshikhali	30
Dzisathejaithi	31
48 Mađuvha a tshipentshela	32

Published by the Department of Basic Education

222 Struben Street
Pretoria
South Africa

ISBN 978-1-4315-0294-3

The Department of Basic Education has made every effort to trace copyright holders but if any have been inadvertently overlooked the Department will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

This book may not be sold.

Themo ya 4	Siatari
49 Zwimela – zwine ra wana khazwo	34
50 Zwimela – u bva kha mphwe u ya kha swigiri.....	36
51 Zwine liphasi (shango) la ri nea	38
52 Liphasi – U bva kha vumba u ya kha tshidina	40
53 Zwiwo na zwine ra tea u ita: midalo	42
54 Mulilo	44
55 Phenyo (nđadzi).....	46
56 Mvula ya mađumbu na mimuya ya maanda.....	48
57 Midzinginyo.....	50
58 Zwipuka zwine zwa ri thusa: marangaphanda	52
59 Zwipuka zwine zwa ri fha zwiļiwa kana zwiambaro: nötshi.....	54
60 Zwipuka zwine zwa ri fha zwiļiwa kana zwiambaro: khuhu.....	56
61 Zwipuka zwine zwa ri fha zwiļiwa kana zwiambaro: kholomo.....	58
62 Zwipuka zwine zwa ri fha zwiļiwa kana zwiambaro: nngu	60
63 Zwipuka zwi no ri shumela: mmbwa.. ..	62
64 Zwipuka zwi no ri shumela: donngi....	64

Inwi ni wa tshipentshela. Muvhili wanu wothe ndi wa tshipentshela. Muvhili wanu ndi wanu!

A HUNA
MUTHU
o teaho u
kwama
vhudzimu
hanu.

Arali muńwe muthu a nga kwama vhudzimu hanu, vhudzani vhańwe.

Arali muńwe muthu a nga ni itisa zwithu zwine ni si zwi fune, vhudzani vhańwe.

Hune na nga founela hone ni tshi toda thuso:

Child Line: 0800 05 55 55

Life Line: 0861 322 322

SAPS Crime Stop: 086 00 10111

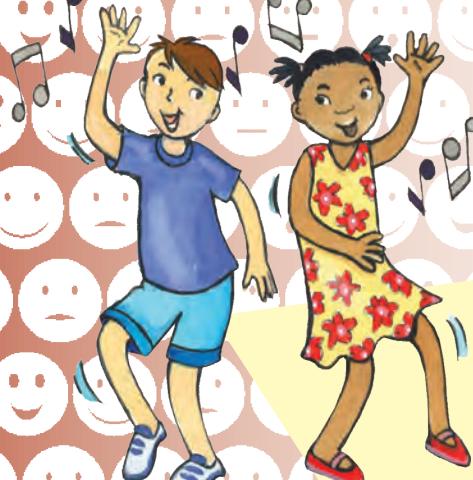
Nomboro ya shishi ya SAPS: 10111

**Nomboro ya Vha Tsireledzo ya Vhana:
012 393 2359/2362/2363**

Gireidi ya

3

Zwikili zwa Vhutshilo
nga **TSHIVENDA**
Bugu ya 2

Heyi bugu ndi ya:

33

Themo ya 3 - Vhege dzala /

Kha ri nwale

Fhethu hu sa tambiwi hone

Ni pfa no t̄anganedzwa fhethu ho tsireledzeaho sa kīlasirumuni ya vhoiwe. Ndi fhethu hune na pfa ni tshi nga vhuyelela tshifhinga tshinwe na tshinwe. A hu na ane a nga ni vhaisa kana a ni huvhadza.

3

Fhethu hune vhathu vha pfa vho tsireledzea ndi afho hune muthu muñwe na muñwe a pfa o t̄anganedzwa. A hu na ane a do vhaiswa kana a huvhadzwa.

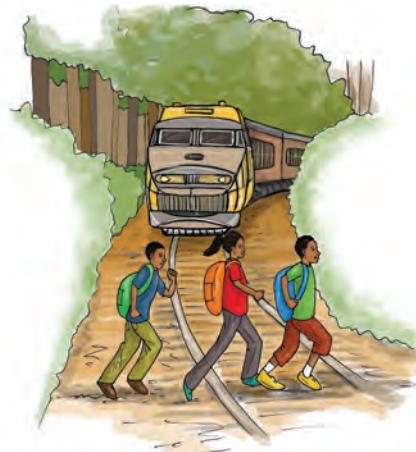
"Tsireledzo ya vhathu" zwi vha zwi tshi khou amba uri muthu muñwe na muñwe u na pfanelo ya u vha fhethu ho tsireledzeaho hune muñwe na muñwe a tendelwa u hu ya, sa zwidimelani, thekhisini na dzibitshini.

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso ni ambe ngazwo na khonani yanu.

Ambani na khonani yanu uri ndi nga mini u tambela fhethu afha hu songo tsireledzeaho zwi na khombo ngomu.

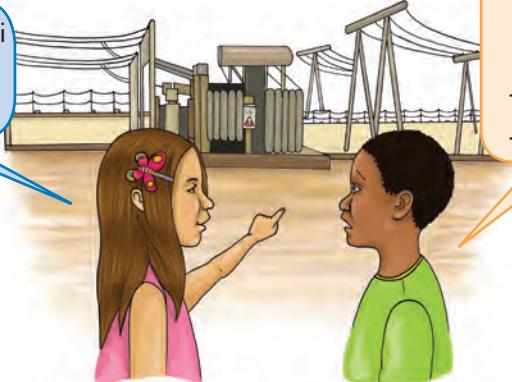

Kha ri nwale

Muñwe na muñwe wa vhana vha re kha tshanda tsha u la tshifanyisoni tshiñwe na tshiñwe u tea u dikhethela u ita zwithu. Vha thuseni vha dadze mapulo avho a mafhungo.

Hee wa hashu, tevhelani bola! Ni khou ofha mini zwino?

Ebo, ndi nga si ye, ndi nga kha di _____

Hee wa hashu, thetshelani nyana! A zwi dini, mani. Ni khou shavha mini?

Nne ndi nga si thetshele, ndi nga kha di _____

Kha ri ambe

Ambani nga mbudziso idzi ni kilasini.

- Ndi zwithu zwifhio zwi re na khombo zwine zwa nga wanala daledalen?
- Ndi nga mini vhana vha tshi pfana na u tamba dumbani?
- Ndi vhutshilo ha vhonnyi hune ha nga vha khomboni nge vhana vha tambela badani yo dalesaho zwiendedzi?
- Ndi tswayo dzifhio dzi no ri hanisa u tambela tshiporoni?
- Khombo dza zwiludi zwi no nga pharafeni ndi dzifhio?

Kha ri wale

Nangani tshithihi tsha zwifanyiso zwi re kha siatari la 2 hafhu ni nwale phindulo dza mbudziso idzi.

- Tshifanyiso itshi tshi ni vhudza mini?
-
- Ni zwi diwha nga mini uri afho fhethu a hu tambelwi hone?
-

Fhethu hu sa tambiwi hone

Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso. Zwino nangani nthihi ya t̄hohwana idzi ni i nwale nga fhasi ha tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe:

Zwanda zwa munna zwi nga ḥanga khavhu nga nthani ha pharafeni.

Nwana a nga kha di lovha nge a nwa mulimo.

Vhana vha nga kha di fa nga tshipfundamuya – vha sa koni u fema.

Ri songo shumisa muđagasi tsini na madi.

Madi a no khou vhila na tshitimu zwi
nga fhisa nwana.

T̄hohwana: _____

T̄hohwana: _____

T̄hohwana: _____

T̄hohwana: _____

T̄hohwana: _____

T̄hohwana: _____

Kha ri ite nyito

Olani tshifanyiso tsha inwi na khonani dzañu ni tshi khou tamba phakhani no tsireledzea. Ni ño vha ni tshi khou tamba mini? Elekanyani nga tsumbo ya musi ni tshi khou dembetita madembetitini. Thomani nga u ita lupenndelo lwa tshiketshe tshañu ni tshi shumisa pene ya khokhi kana penisela. Ni kone u khalara ni tshi shumisa dziphasitele kana khirayoni.

Kha ri tharamuwe

Kha ri dudele: Tshimbidzani zwipiða zwe fhambananaho zwa muvhili wañu nga tshifhinga tshithihi. Sa tsumbo, monisani khundu na zwinungo zwa zwanda khathihi kana mahaða na zwinungo zwa milenzhe khathihi.

Nyito khulwane: U balantsa (dadama)

- Nangavhedzani nga zwikunwe ni kone u tshimbila nga zwirethe.
- Kokovhani nga zwanda na magona.
- Dadamalani ni tshi thengathenga, ni tshi tshimbila ni tshi ya phanda na murahu kha thambo i re fhasi. Zwi lingedzeni hafhu no bonya mató.
- Imani nga zwanda, ni ime nga ñohoho na milavhuwo.

Kha ri femuluwe: Tharamuwani nga zwiñuku nga zwiñuku. Arali zwi tshi konadzea, kha hu shumiswe muzika u no ongolowa na u luludzela.

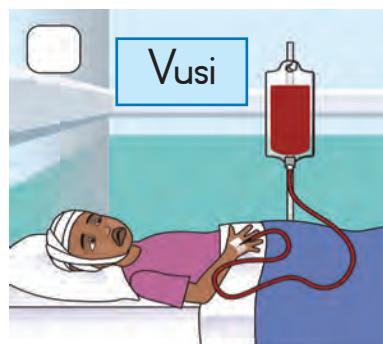

U namela thekhisi na zwidimela muthu o tsireledzea

Kha ri ite nyito

Nomborani zwifanyiso zwi no amba nga zwe zwa bvelela kha Vusi zwi tshi tevhekana nga ngona.

Vusi

Hee, mukegulu, hu tshee na vhudzulo. Kha vha do sendela vhone!

Thekhisi yo dala musi!

Kha ri ambe

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso zwa Vusi hafhu ni ambe ngazwo na khonani yanu.

- Ndi nnyi we a vhanga khombo iyi?
- Vusi na mme awe vho vha vha tshi nga vha vho ita mini?

Lavhelesani zwifanyiso zwi tevhelaho ni ambe ngazwo na khonani yanu. Avha vhatu vha khou ita zwifhio zwe khakheaho?

Kha ri nwale

Nwalani khephusheni ya tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe ni tshi bula uri ndi zwifhio zwine vhanameli avha vha si teai u ita.

Tsireledzo ya vhathu – Tswayo dzi no ri kaidzela khombo

Kha ri vhale

Tswayo dza magondoni (badani) na zwiporoni

dzo vhetshelwa u ri tsireledza. Dzi ri kaidzela khombo. Tswayo dza u kaidza badani dzi anzela u vha na mutalo mutswuku u no mona nadzo. Idzi dzinwe tswayo dzi ri vhudza uri ri tea u difara nga ndilade musi ri badani kana dzi a ri tsivhudza.

Kha ri ite nyito

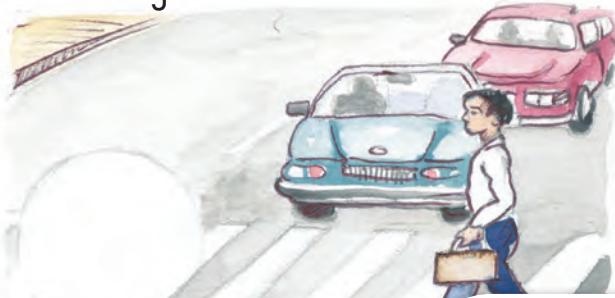
U posa zwithu nnda musi
muthu e tshidimelani tshi no
khou tshimbila zwi vhangelia

vhathu na zwipuka zwi re nnda khombo. Itani luswayo lu
no amba uri vhathu vha re tshidimelani vha songo posa
zwithu nnda nga mafisitere.

Kha ri ite nyito

Lavhelesani zwifanyiso izwi ni ole luswayo lwo teaho.

Teacher:
Sign:
Date:

Tshikafhadzo: Ndi mini?

Themo ya 3 - Vhege dza 3

Kha ri ambe

Lavhelesani tshifanyiso ni ambe ngatsho na khonani yanu. Tshifanyisoni itshi hu na tshiñwe tshithu tshe na vhuya na tshi vhona kale? Ndi zwithu zwifhio zwe khakheaho kana zwivhi zwine na zwi vhona tshifanyisoni itshi? Ndi nga mini zwe khakhea?

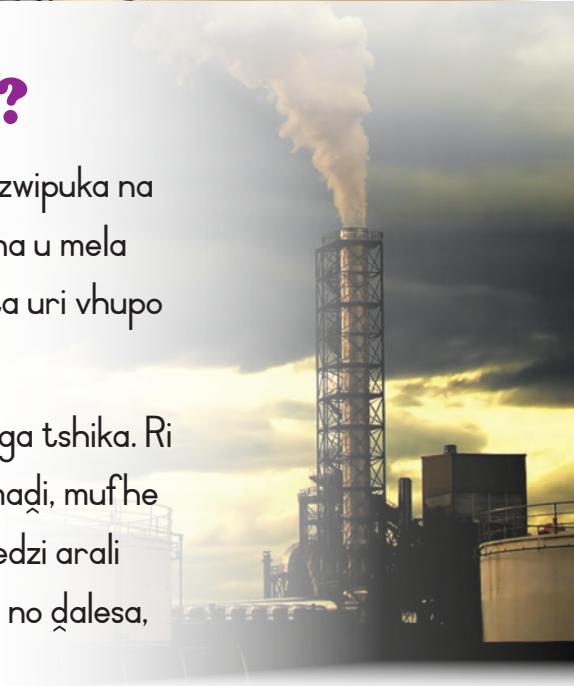

Kha ri vhale

Tshikafhadzo ndi mini?

Tshikafhadzo ine ra ita i dovha ya vhaisa riñe vhathu, zwipuka na zwimela. Ri a farwa nga malwadze, zwimela zwa vho hana u mela kana zwa fa. Zwiñwe hafhu ndi zwauri tshikafhadzo i ita uri vhupo hu vhonale hu songo naka.

Tshikafhadzo i bvelela musi ri tshi ðadza liphasi lashu nga tshika. Ri tshikafhadza mufhe wa liphasi, maði na mavu. Muya, maði, mufhe na ðuvha zwi a thusa kha u kunakisa tshikafhadzo. Fhedzi arali tshikafhadzo ya vha yo no kalula nge tshika ya vha yo no ðalesa, liphasi li vho balelwa u i shandukisa.

Kha ri ite nyito

Shumani nga zwigwada zwa vhaṭanuvhaṭanu.

Mudededzi waṇu vha ḋo ḥea tshigwada tshiñwe na tshiñwe f hethu hatsho ha u shumela. Mirado miṇa ya thimu i tea u wana tsumbo dza tshikafhadzo henefho dzharatani ya tshikolo. Murado wa vhutānu ndi wa u rekhoda tshithu (tshiteñwa) tshiñwe na tshiñwe tshine thimu ya tshi wana. Mudededzi waṇu vha ḋo ḥea murekhodi mutevhe une khawo a tea u ita thiki (✓) tsini na tshithu (tshiteñwa) tshiñwe na tshiñwe tshine na tshi wana. Musi no no f hedza mushumo uyu, mudededzi waṇu vha ḋo ita manweledzo (samari) a zwe na zwi wana. Dzharatā ya tshikolo tshaṇu i na mutakalo?

Ni elelwe u ṭamba
zwanda musi no no
f hedza.

Kha ri ḥwale

Nwalani malatwa maṭanu e na a wana u mona na tshikolo.

1.	
2.	
3.	
4.	
5.	

Afho kha mutevhe itani thiki (✓) tsini na malatwa ane a nga vusuludzwa. Afho kha mutevhe itani (✗) tsini na malatwa ane a nga dina zwifuwō zwa dzibulasini.

Kha ri ambe

Shumani nga zwigwada zwa vhatu vha sumbe.

Ni khou ḋo tamba matambwa ni zwithu zwo fhambananaho: liphasi, madi, mavu, muya, tshimela, tshipuka na muthu. Vhatambi vha rathi vha u thoma vha tea u vhudza uyu muthu uri tshikafhadzo i khou vha vhaisa nga mini. Muthu u tea u fhindula muñwe na muñwe wa avha vhatambi. Nothe no ṭangana ni tea u tshea uri thaidzo idzi dzi nga tandululwa nga nđilade. Arali ni na fulufhelō kha lítambwa la vhoiwe, ni nga kha di humbela mudededzi uri ni li tambele kiłasi yothe.

Teacher: _____
Sign: _____
Date: _____

Tshaka dzo fhambananaho dza tshikafhadzo

Tshikafhadzo ya mufhe

Musi ri tshi tshikafhadza mufhe ri vha ri tshi khou u shela milimo (phoizeni). Ri ita ngauri musi ri tshi vhasa malasha, dizili, pitirolo, gese na khuni nga ndila yo kalulaho. Mutsi wa izwi zwivhaswa u na gese dzi si na mutakalo ngomu, dzine dza dzhena mufheni.

Mufhe u dovha wa tshikafhadzwa nga buse, muṭavha, muora, vhutsi na muvula. Miri i thusa kha u bvisa gese dzi re na milimo kha mufhe ha dzhena okhisidzheni i re na mutakalo ngomu. Arali ra nga remesa miri minzhi, gese ya mulimo i dzula i mufheni nahone ha vho tou dzhena okhisidzheni ṭhukhut̄hukhu.

Ri tea u fema maya wo kunaho uri ri dzule ri na mutakalo. U fema maya wo tshikafhadzwaho zwi ri vhangela malwadze a mikulo na mafhafhu. Hu na huṇwe fhetu shangoni hune vhatku vha tea u ambara dzimasiki dza ninga na milomo musi vha tshi bvela nn̄da, ngauri mufhe wo tshikafhadzwa nga maanda lune a u femei.

Tshikafhadzo khulwane Cape Town ndi ya mimodoro, mamaga na zwivhaswa zwi no vhaswa midini.

Tshikafhadzo ya mufhe i dovha hafhu ya tshinyadza ozouni ine ya tsireledza Lifhasi kha masana a no tshinyadza a no bva ḫuvhani. Arali kha mufhe ha ḫalesa esidi ine ya nga bva i mamagani, zwi nga vhangamvula ya esidi, ine ya vhulaha zwimela ya tshinyadza zwifhat̄o.

Tshikafhadzo ya mavu

Tshikafhadzo ya mavu i bvelela musi ho dalesa milimo mavuni. Tshikafhadzo ya mavu i dovha hafhu ya bva i mamagani na migodini. Malatwa a no bva midini yashu, zwikoloni, zwibadela na dzofisini a fukedzwa madaledaleni a milindi. Malatwa aya a tshikafhadza mavu. Tshikafhadzo ya mavu i shela mulimo zwiliwani zwine zwa liwa nga vhathe na zwipuka.

Tshikafhadzo ya madi

Tshikafhadzo ya madi i ita uri madi a ngomu mavuni na a re milamboni, maishani na madamuni a dzenwe nga milimo. Hezwi zwi itea musi limaga li tshi bommbela madi a re na tshika ngomu mulamboni u re na madi o kunaho. Zwi dovha hafhu zwa bvelela musi milonga ya tshamphugane a tshi dzhena maishani, madamuni, kana thavhela dza madaledale o fukedzwaho dzi tshi tahela kha madi a ngomu mavuni. Madi o tshikafhadzwaho a a lwadza vhathe a dovha a vhulaha na khovhe na zwiñwe zwipuka. Zwimela zwi re tsini na madi o raloho na zwone zwi a fa.

Tshikafhadzo nga phoso

Tshikafhadzo nga phoso i vhangwa nga zwiendedzi zwi hulwane zwi no nga malori khathihi na nga mimodoro na thekhisi dzi no dzulela u lidza bele, mitshini ya mamagani, muzika u no dzingisa ndevhe khathihi na nga mitshini ya hune ha khou fhatiwa hone zwifha to na dzibada. Phoso yo kalulaho i nga ni dzingisa ndevhe.

Teacher: _____
Sign: _____
Date: _____

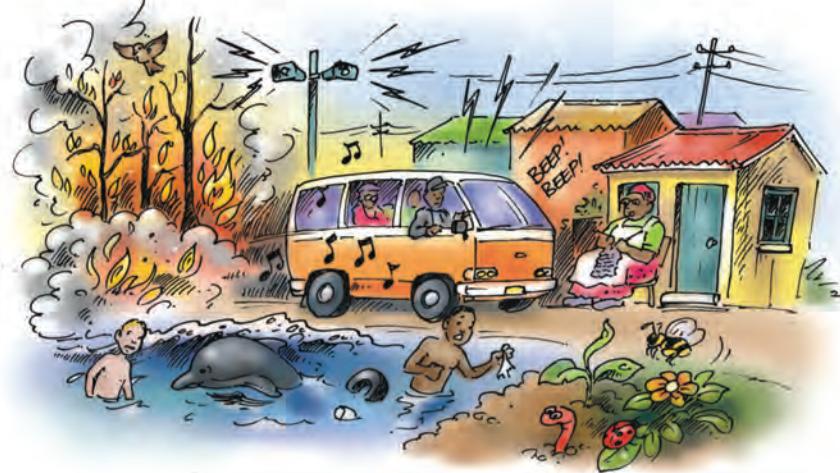
Mvelelo dza tshikafhadzo

Themo ya 3 - Vhege dza 4

Kha ri ambe

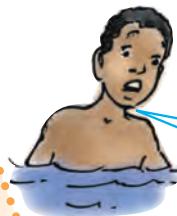
Lavhelesani tshifanyiso itshi ni ambe ngatsho na khonani yanu.

Kha ri nwale

Avha vhatnu na zwipuka vha nga amba mini malugana na tshikafhadzo?
Fhedzisani fhungo linwe na linwe kha a re afho fhasi.

"Tshikafhadzo a yo ngo luga vhutshiloni hanga ngauri..."

Kha ri tharamuwe

Zwino wanani hupu ine na do tamba ngayo. Inwi na khonani yanu sielisanani ni tshi pfuka hupu iyi, ni thome nga u shumisa milenzhe ni tevhele nga u shumisa zwanda.

Imisani hupu yo sedza ntsha musi khonani yanu a tshi khou sera khayo. Tambani nga u tou sielisana. Ni ite na u sendamisa hupu u itela uri zwi kondé u sera.

Maňwe hafhu nga tshikafhadzo

Kha ri ite nyito

Ngei murahu no lavhelesa mafhungo la tshikafhadzo u mona na tshikolo tshañu. Arali ni songo swika he na dobela/kumba malatwa ayo, zwi iteni zwino. Mudededzi wañu vha ño ni fha mapulasiñiki na magilavu a puñasitiki a u tsireledza zwanda zwañu.

Shumisani zwivhumbeo zwa dzhometiri ni dizaine mupendelo wa phositaraya.

Rerani na khonani yañu nga ndila dzi tevhelaho dza u dizaina phositaraya:

- u konanya mivhala
- ndinganyiso
- dodombedzo
- edanya

Teacher:
Sign:
Date:

Kutshilele kwa vhathu vha kalekale

Themo ya 3 - Vhege dza 5

Kha ri ambe

Zwithu zwine ra ita na uri ri zwi
ita nga ndilade zwi a shanduka
tshif'hinga tshi tshi ya. Lavhelesani
zwifanyiso izwi.

Kha ri vhale

Kalekale vhathu vho vha
vha tshi dzula tsini na zwithu
zwine vha zwi lila, tsumbo ndi
ya zwiliwa na madi. Namusi,
naho ri tshi lila zwithu zwi no
fana na zwa vha kale, zwi a
leluwa u wana zwiliwa, madi
na mudagasi nga ntshani ha
thekhinolodzhi.

Ambani na khonani yanu nga zwe zwa
shanduka. Ni nga sedzavho na mishumo ye
vhathu vha re tshifanyisoni itshi vha vha vha
tshi ita, he vha vha vha tshi shuma hone na
lushaka lwa zwiambaro zwe vha vha vha tshi
ambara. Ni vhona u nga vho vha vha tshi shuma
vhukule vhungafhani na mahaya avho? Ni
vhona u nga vho vha vha tshi la zwiliwade? Vho
vha vha tshi ya nga mini mushumoni?
Zwino lavhelesani tshifanyiso tshi re kha tsha
monde ni ambe nga mbudziso dzi re afho ntshha.
Zwino lavhelesani ziwa zwiwe zwifanyiso. Izwi
zwithu zwothe zwe shanduka nga ndilade?

Kha ri nwale

Miñwahani ya
miliyoni dza 15 000
yo fhiraho:
Hu vhumbiwa Liphasi
(shango)

Mutalotshifhinga khoyu une na ño u shumisa musi ni tshi guda zwinzhi nga
kutshilelele kwa vhatu vha kalekale.

Miñwahani ya 40 000
yo fhiraho:
Vharwa (VhaSan)

Miñwahani ya miliyoni
dza 2.5 yo fhiraho:
Zwivhumbwa zwi no
fana na vhatu zwa u
tou thoma

Miñwahani ya
100 000 yo
fhiraho: Vhatu
vha u tou thoma

Miñwahani ya 2015:
U thoma ha Tshifhinga Tsha
Murena Yesu

Nga 1200
U aluwa ha Mapungubwe
ngei Limpopo

Nga 1814

Nzhini ya tshitimu ya u thoma

Nga 1652

Vhatu vha Yuropa
vha swika Afrika
Tshipembe

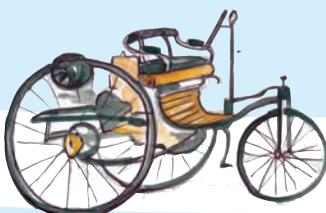
Nga 1876

Hu tumbulwa lutingo
lwa musalauno

Nga 1879

Hu tumbulwa mbone
dza mudagasi

Nga 1885

Modoro wa musalauno wa
u tou thoma

Nga 1903

Bufho la u tou
thoma

Nga 1895

Radio ya u tou
thoma

Nga 1994

20 ____
U bebwa hanu
Vho Nelson Mandela vha
vha muphuresidennde
washu

Nga 1975

U thoma ha
khomphiuthavhuñe

Nga 1973

Selefonu ya u tou
thoma

Nga 1969

Vhatu vha u
thoma nwedzini

Teacher:
Sign:
Date:

Kutshilele kwa vhatu kalekale

Kha ri nwale

Zwino dzenisani madzina na deithi dza mabebo a vhabebi vhañu na vhomakhulu kha uyu muri wa muča

Mudededzi wañu vha do ni humbela uri ni humbela mashaka a re vhalala uri vha dalele kilasi ya vhoiwe kana vha tou humbela muñwe muthu a no bva tshitshavhani tsha hañu. Uyu muthu ni nga mu vhudzisa mbudziso dzifhio dzi no kwama vhatshilo hawe?

Dzina la makhulutshinna:

Deithi ya mabebo:

Dzina la khotsi:

Deithi ya mabebo:

Dzina la makhulutshinna:

Deithi ya mabebo:

Dzina la makhulutshisadzi:

Deithi ya mabebo:

Dzina la mme:

Deithi ya mabebo:

Dzina la makhulutshisadzi:

Deithi ya mabebo:

Dzina langa:

Deithi ya mabebo:

Vhudzisani vhabebi vhañu mbudziso thanu nga vhomakhulukuku wañu. Shumisani maipfi a tevhelaho kha mbudziso dzañu: **lini, ngafhi, mini, ngani** na **hani**.

Kha ri vhale

Vhagudi vha tshikolo tsha doroboni ya Karoo ya Graaff-Reinet vho ramba Vho Johannes Maart uri vha de vha vha anetshele mafhungo. Tshi $\ddot{\text{t}}$ ori tsha hone khetshi:

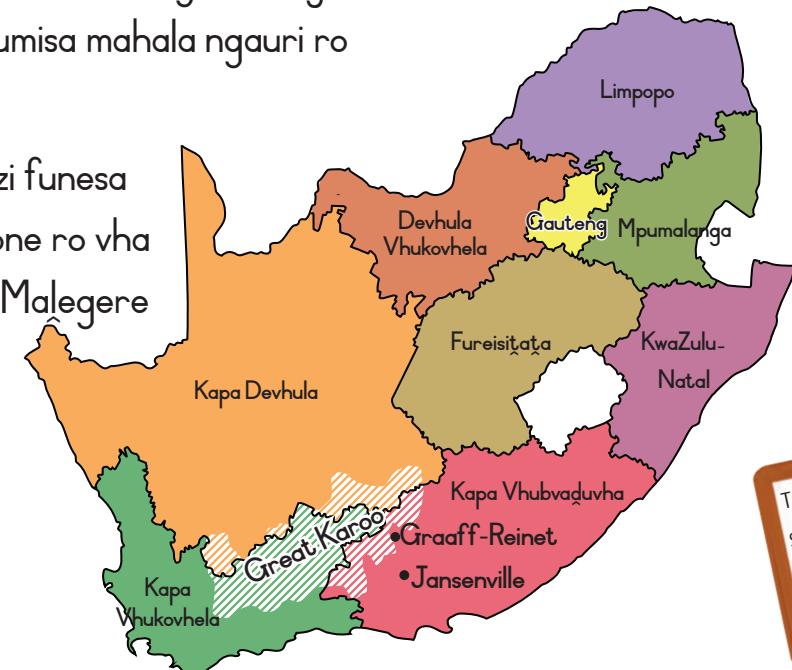
Ndo bebwa nga $\ddot{\text{l}}$ a 7 $\ddot{\text{l}}$ a Fulwana 1922 bulasini i re Karoo i no pfi Gannaslaagte. Khotsi anga vho vha vha tshi shuma bulasini ngeno mme anga vho vha vha tshi shuma nduni (khishini) ya henefho bulasini. Lavhu $\ddot{\text{t}}$ anu $\ddot{\text{l}}$ inwe na $\ddot{\text{l}}$ inwe ro vha ri tshi phakha $\ddot{\text{n}}$ ama i no bva kha rabulasi, ye ra vha ri tshi bika nga Mugivhela na Swondaha. Ro vha ri si na firidzhi ya u i rothodza. Zwino vhege yo $\ddot{\text{t}}$ he ro vha ri tshi vha ri si na tshisevho tsha $\ddot{\text{n}}$ ama. Tshi $\ddot{\text{n}}$ we tshifhinga ro vha ri tshi wana $\ddot{\text{n}}$ ama yo linganaho lune ra kona u ita mukoki (belito $\ddot{\text{o}}$) nga maanda musi rabulasi o thuntsha tholo (kudu) kana tsepe. Ro vha ri tshi tshilesa nga mavhele e ra vha ri tshi ita vhukhopfu ngao ra bika vhuswa kana ra a $\ddot{\text{t}}$ anganyisa na $\ddot{\text{n}}$ awa ra ita tshidzimba tshi no pfi umngqusho. Khotsi anga vho vha vha tshi $\ddot{\text{n}}$ ewa fulauru ya vhurotho ya madzhoro ye ya vha i tshi bva tshigayoni Jansenville. Mme anga vho vha vha tshi $\ddot{\text{d}}$ ine a tshifhinga vha baka vhurotho nga bodo ya tsimbi i sa lemeli zwone, vha tshi shumisa mahala ngauri ro vha ri si na tshi $\ddot{\text{t}}$ ofu.

Kana vha baka khethe dzine nda dzi funesa dzo tou gotshiwaho. Khekhe dza hone ro vha ri tshi dzi $\ddot{\text{l}}$ a nga sirapu ya madoro. Malegere ashu ho vha hu $\ddot{\text{n}}$ onzhe dza miunga (miri ya mipfa mitshena).

Deithi:

Tsvhudzo ya mudededzi:
Arali mudededzi wa $\ddot{\text{n}}$ u vha tshi khou balelwa u ramba muthu uri a de kilasini ya vhoiwe, ni nga shumisa tshi $\ddot{\text{t}}$ ori tsha Vho Johannes Maart.

Teacher:
Sign:
Date:

Zwo vha zwi tshi takadza u vha ንwana zwila kale?

Kha ri nwale

Lavhelesani tshirinwe na tshirinwe tsha zwifanyiso ni bule uri ndi tsha zwino kana ndi tsha kale naa. Nwalani "Musalauno" (kha zwino) kana "Musalaula" (kha kale) nga fhasi ha tshifanyiso. Zwino khalaran i tshibogisi tsha "Tshilala" tshi re nga fhasi ha tshifanyiso tshi no khou sumbedza tshithu tsha kale tshi no takadzes. Shumisani muvhala une na u funesa.

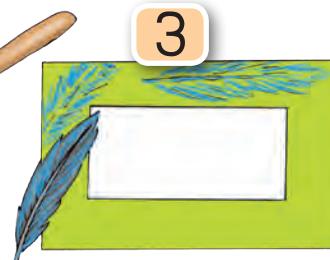
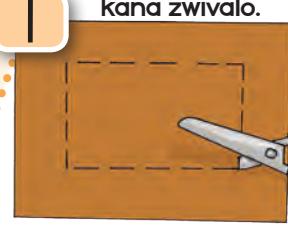
Kha ri ite nyito

Itani fureme ya tshifanyiso.

Ni tea u vha na:

- Gwati ja khadibodo ja muvhala.
- Mihwenga mivhili ya bammbiri ja khadibodo li re na muvhala.
- Matheriala wo fhambananaho wo vusuludzwaho une na do u shumisa kha u ita dziphetheni, tsumbo, nzhara yo fhelaho ya harani, tshithivho tsha khokho, muthenga na zwithivho zwo fhambananaho kana zwivalo.

Hu na ndila nnzhi dzine ra nga kona u vhulunga ngadzo zwithu zwavhu di zwi re zwa kale.

1. Gerani tshikwea kana rekithiengle kha khadibodo u itela u ita fureme ya tshifanyiso.

2. Penndani nga fhasi (tshiraho) ha tshithu tshine na khou ɬodou tshi shumisa kha u ita phetheni yanu.

3. Khavhisani fureme yanu nga u ndondomedza, kha khadibodo, lurumbu lwo penndiwaho lwa tshithu tshine na khou ɬodou ita.

4. Musi fureme yo no oma, dzhenisani tshifanyiso tsha makhulutsisadzi vhanu kana makhulutshinna ni fhe mme kana khotsi anu sa tshifhiwa.

Kha ri vhale

Vho Maart vha dovha vha dalela tshikolo itshi lwa vhuvhili. Vha isa phanda u anetshela tshitɔri tshavho:

Ro vha ri sa ḥangani na vhathe vhanzhi vhanwevho. Mme anga na khotsi anga vho vha vha tshi shumesa nahone awara nnzhi. Ro vha ri tshi dalela vhathe vha dziñwe bulasi nga Swondaha. Tshinwe tshifhingavho ro vha ri tshi tuwa nga goloi ya phulu. Khaladzi anga na khonani dzawe vho vha vha tshi pfana na ita mipopi ya vumba.

Ndo thoma u ambara zwienda ndi na miñwaha ya 12. Khotsi anga vho vha vho zwi ita nga mukumba wa kholomo wo sukiwaho. Ndo pfa ndo takala ngauri ndo vha ndi si tsha do vangula mipfa khathihi na u tambula nga "zwikunwe zwo omaho" nga phepho khulu ya mahada nga matsheloni.

Kha ri ambe

Ambani na khonani yanu uri zwo vha zwi tshi takadza naa u vha ñwana zwila kale.

Zwo vha zwi khwiñe kha u vha ñwana wa musalauno? Ambani uri ngani. Elekanyani nga thulusi na zwishumiswa zwine na vha nazwo ñamusi na uri zwo ri leludzela uri ri kone u ita zwithu nga u ṫavhanya nahone nga ndila i re khwiñe.

Kha ri onyolowe

Itani ndowendōwe dzi tevhelaho ni nothe kana nga vhavhilihvhili (phere).

- U ima nga zwanda
- U ima nga ṫhoho
- U vhumbletshela phanda na murahu
- Tshifindinkodo

Teacher:
Sign:
Date:

Thulusi na zwishumiswa

Lavhelesani zwifanyiso zwi re kha tshanda tsha monde zwa thulusi dze dza vha dzi tshi shumiswa kalekale. Kha kholomo i re kha tshanda tsha u ja, olani kana ni geregere zwifanyiso zwa thulusi dzi no shumiswa musalauno.

Themo ya 3 - Vhege dza 6

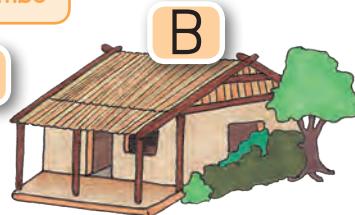
Kha ri ite nyito

Kha ri ambe

A

B

C

D

Nndu ya miñwahani ya
300 yo fhiraho

Nndu ya miñwahani ya
200 yo fhiraho

Nndu ya miñwahani ya
150 yo fhiraho

Nndu ya musalauno

Nndu idzi dzo shanduka nga ndilade miñwahani yo fhambananaho?

Ndi nga mini dzo shanduka?

Ndi matheriala ifhio ye ya shumiswa kha u fhaña nnduni idzi?

Ndi zwithu zwifhio zwine na nga zwi wana ngomu nnduni ya D zwe zwa vha zwi siho nnduni ya A?

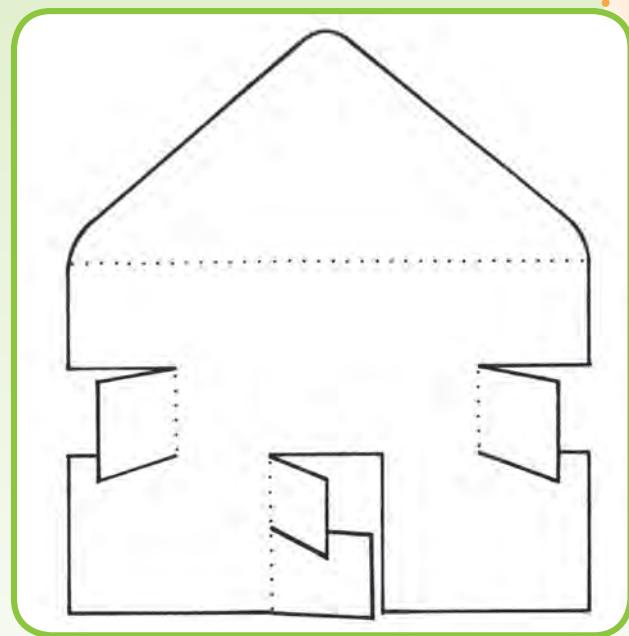
Kha ri ite nyito

No guda uri nn̄du dzo shandukisa hani na u khwiñisiwa miñwahani minzhi. Fhano Afrika Tshipembe hu na nn̄du dzo khavhiswaho nga makolo, sa nn̄du dza Mandevhele. Dzi ñivhelwa makolo a re kha mbodo dzadzo a mivhalavhala. Didzhieni, lwa kholekhole, ni Mundevhele zwino ni na mushumo wa u tengula (khavhis) mbondo dza nn̄du ya hañu ya Tshindevhele.

Ni tea u vha na:

- Bammbiri ja mivhala
- Fulobo tshena
- Tshigero
- Khirayoni
- Guluu

1. Gerani vothi na mafasiñere kha fulobo yañu, sa zwe zwa sumbedzwa kha tsumbo.
2. Petelani murahu mulomo wa fulobo uri u ite ñhanga.
3. Zwino shumisani phetheni, zwivhumbeo na mitaladzi khathihi na mivhala yo fhambananaho ni tshi khavhis nn̄du yañu ya fulobo.
4. Humbelani mudededzi wañu vha ni ñalutshedze uri ndi nga mini zwi na ndeme uri ni shumise zwivhumbeo na phetheni dza dzhiometiri.
5. Nambatedzani nn̄du yañu kha muhwenga wa bammbiri ja muvhala.
6. Shumisani zwifanyiso zwe na zwi wana kha magazini kha u khavhis u mona na nn̄du yañu.

Kha ri ñharamuwe

- Itani u nga ni khou saha basha ja u fhañ a nn̄du zwa kholekhole. Sukumedzani na u kokodza nga tshanda tsha u ja, ni ite ni tshi tshintshela kha tsha monde.
- Imani tsini na phathinara yañu. Hakani tshanda tshandu tsha u ja kha tsha monde tsha muthu a re tsini na inwi. Itani zwa kholekhole zwauri inwi na phathinara yañu ni khou gagamisa saga ja mugayo li no lemela, ni sendamele kha tshanda tsha monde. Ni ite ni tshi tshintsha lurumbu.
- Diiteni u nga ni muri, ni imise tshanda tshithihi nt̄ha ha ñhoho.

Zwiṁwe hafhu nga kuitele kwa zwithu kale

Kha ri vhale

Zwino ndi lwa vhuraru Vho Maart vha tshi dalela tshikolo itshi hafhu. Vha na zwinzhi zwine vha tama u dovha vha anetshela:

Wekishopho ya afha bulasini yo vha i na ḥando ine vhashumi vha i shumisa kha u ita na u lugisa thulusi na zwishumiswa.

Ro vha ri tshi ita zwiporo zwa bere kana rimu dza malinga a goloi (wegoni).

Musi ndi na miṁwaha ya fumi, ha wa gomelelo lihulu. Zwiliwa zwi si tsha wanala. Ro pfa ro takala vhukuma musi we mvula ya na.

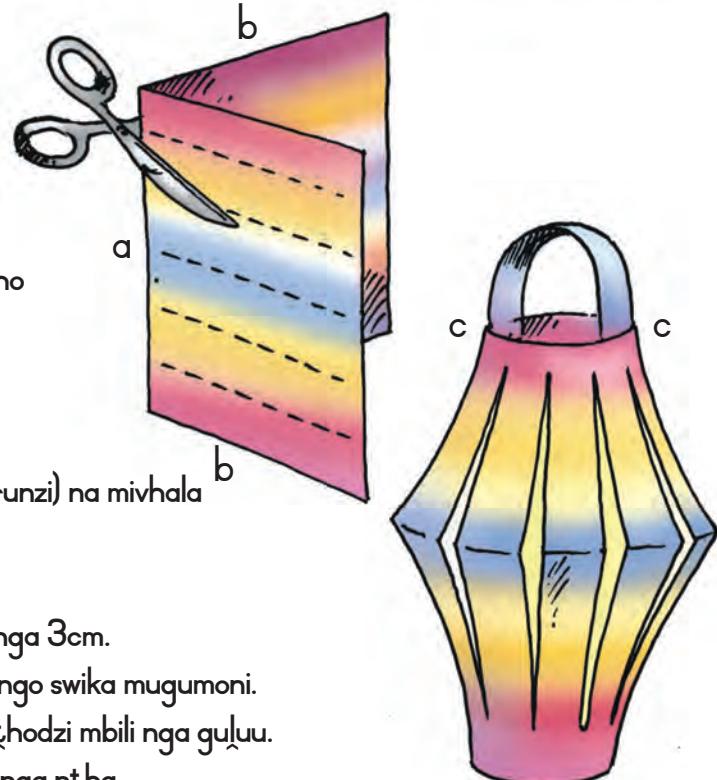

Kha ri ite nyito

Itani ḫenzhe
(luvhone) ḥa
tshifhingani
tsha kale.

Ni tea u vha na:

- Muhwenga wa bammbiri ḥa tshikwea
 - Pennde ya madi ya mivhala yo fhambananaho
 - Buratsho ya u ola
 - Ruḥa, penisela na tshigero
 - Guluu
- I. Khavhisani bammbiri ḥanu nga mibirimo (mirunzi) na mivhala yo fhambananaho.
 2. Petani bammbiri nga vhukati.
 3. Talani mitalo kha bammbiri yo thalangana nga 3cm.
 4. Gerani ni tshi tevhedza mitalo, fhedzi ni songo swika mugumoni.
 5. Petululani bammbiri ni nambatedze meme/ḥodzi mbili nga guluu.
 6. Shumisani lubammbiri kha u ita mukungelo nga nt̄ha.

Deithi:

Kha ri ambe

Kha ri nwale

Livhanyani tshivhonetsheli tshiñwe na tshiñwe na tshifanyiso tsho teaho. Ni ite na u nwala dzina la tshivhonetsheli tshiñwe na tshiñwe nga fhasi ha tshifanyisoni itsho. Nangani maipfi haya:

thotshi

gulupu

khandela

mavhone a phanda a modoro

Teacher:
Sign:
Date:

U badelela zwithu

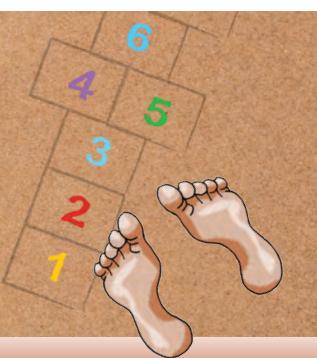

Kha ri nwale

badela	fola	vhulungu	la, masetha	badelela
khoini (mangwende)	musuku	u renganya (rengiselana)	mikumba	tshelede ya bammbiri

Kalekale, vhatu vho vha vha sa shumisi kh _____ kana
 tsh _____ ya b _____ vha tshi
 b _____ zwithu. Nga hetsho tshifhinga, vho vha vha tshi tou
 r _____ sa yone ndila u nekana thundu. Arali muthu a vha
 e na f _____ linzhilinzhi ngeno a si na zwiliwa zwo linganaho
 wa u l _____, o vha a tshi toda muthu ane a nga u fha fola
 ula a mu fha zwiliwa. Zwithu zwi no nga sa vh _____, munoo,
 mik _____ kholomo na fola zwo vha zwi tshi shumiswa. ga murahu
 vhatu vha vho thoma u shumisa zwipida zwa m _____ na
 mas _____ kha u badelela thundu. Nga murahu ho shumiswa
 minerala kha u ita zwipida zwa kh _____. Namusi ri vho shumisa
 tsh _____ ya b _____ kana garata dza
 khiredithi musi ri tshi renga zwithu.

Kha ri tharamuwe

- Vheani dzihupu fhasi ni tale zwitengeledzi mavuni .
- Musi mudededzi wanu vha tshi ni vhudza uri ni fhufhe, fhufhelani tshidangani nga milenzhe yothe.
- Musi mudededzi wanu vha tshi ni vhudza uri ni fhufhe, fhufhelani nnda ha tshidanga nga mulenzhe muthihi.
- Tambani openi. Shumisani tshoko kha u ola zwitendeledzi na zwikwea fhasi.

Kha ri vhale

Vho Maart vho ḫaphudza tshītori tshavho nga hei ndila musi vha tshi endela tshikolo lwa u fhedzisela:

Zwino vhunga ndo no notha ndi tshi khou tshila vhutshilo vhu sa dini fhano ḫoroboni ya Graaff-Reinet, ndi a kona u elekanya zwa ngei murahu zwa vhutshilo vhu no kondā fhedzi hu havhudī. Zwe zwa nkondela ndi a zwi hangwa.

Zwithu zwinzhi two no shanduka zwino – hu na muḍagasi wa Escom, nahone muñwe na muñwe u na selefonu, ḫla nn̄du ya kale yo vusuludzwa lune ya vho nga ya ḫoroboni.

Fhedzi zwithu zwinzhi zwi kha ḫi vha two rāla. Nngu dzi kha ḫi fana na kale na nga u lila nahone madekwana maiñe na maiñe hu na mushumi a no hwala mafhi a tshi bva shedeni ḫa mafhi a tshi ya khishini nduni. Phunguhwe na thwani (kharakhala) dzi kha ḫi bata nngu.

Kha ri ambe

Sa kilasi, ambani nga zwithu
zwine na vhona two shanduka u
bva tshee na bebiwa.

Zwino ambani nga zwine na vhona
zwi tshi nga two ḫi dzula two ralo
miñwahani yothe heyi.

45 Tshikhalani - lifhasi nga lito li re tshikhalani

Vhege dza 8

Kha ri vhale

Lifhasi ndi bola kana khungulu khulwane ine ra dzula khayo.
Zwo^{the} zwe li tingaho ri ri ndi tshikhalani kana denga
(linnda).

Ro thoma fhedzi u kona u vhona lifhasi ri tshikhalani kha
miñwaha ya 50 yo fhiraho.

Lavhelesani tshifanyiso tsha lifhasi tshi re kha tshanda tsha
u la. Ni a kona u vhona shango, madanzhe na makole. Ambani
na khonani yanu uri ndi zwipida zwifhio kha tshinepe itshi
zwine zwa sumbedza shango, zwine zwa vha madanzhe na
zwine zwa vha makole.

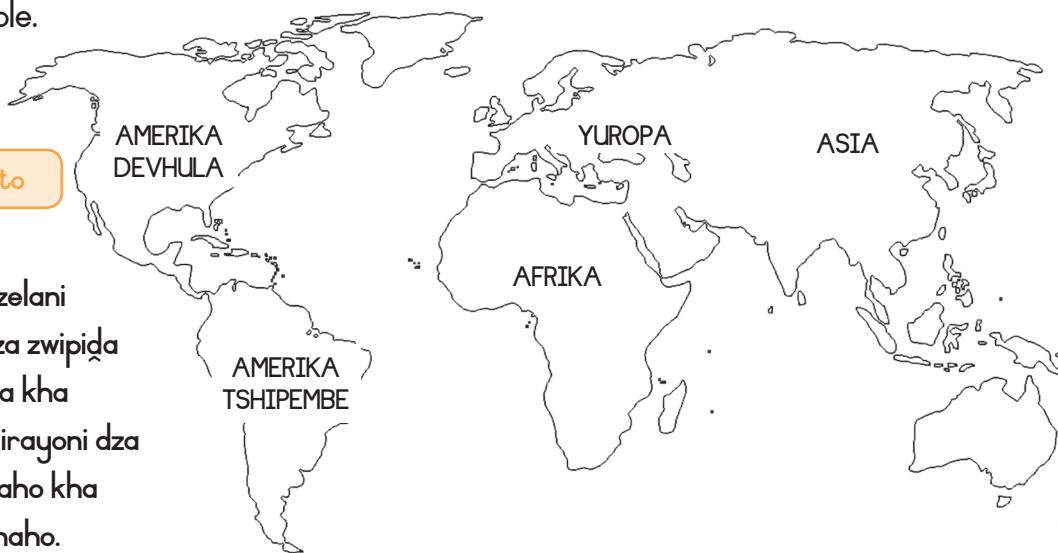
Lifhasi la manakanaka, haya
hashu, li tshi vhonala muthu e
tshikhalani.

Themo ya 3 -

Kha ri ite nyito

Kha mepe uyu, tevhedzelani
phenndelo dza mepe dza zwipida
zwine na khou zwi vhona kha
tshinepe. Shumisani khirayoni dza
mivhala yo fhambananaho kha
zwipida zwe fhambananaho.

Nwalani madzina a zwipida izwo zwa shango.

Kha ri vhale

Lifhasi lo putelwa nga luvhemba lwa mufhe. Lu vhidzwa u pfî ndi
dzingamufhe. Ni a kona u lu vhona afho kha tshinepe?

Pulanete na Sisiteme ya Duvha nga h̄uswi

Kha ri vhale

Dzingamufhe la lifhasi ndi luvhemba lwo putelaho lifhasi lu re na vhudenya hu no swika 120 km. Na vhuya na sunguvhela nga 120 km ni tshi bva kha lifhasi, ni vha no no vha kha linnda. Ndi henefha hune ra wana hone vhahura vha lifhasi: dzipulanete dzinwevho na naledzi!

Kha ri ambe

Kha linnda a hu na masiari – hu dzula hu vhusiku.
Ambani na khonani yanu uri ndi ngani?

Vhahura vhashu vha tsinitsini vhothe vha dzula kha Sisiteme ya Duvha.

Duvha: Ndi bola ya gese ine ya fhisa nga maandesa.

Ngomungomu ha Duvha hu fhisa lu kalulaho lune gese dzi a "noka" dza vangana. U "noka" uhu kana fiuzhini i ita uri riñe ri re kha lifhasi ri wane tshedza, vhududo na maanda (fulufulu). Duvha ndi naledzi nahone ndi tshivhindi tsha Sisiteme ya Duvha.

Pulanete: Hu na pulanete dza malo hu tshi katelwa na Lifhasi.

Pulanete dza zwidwafu (zwirole): Ndi bola kana magenzu a matombo na aisi ane a mona duvha e kulekule na. Pluto ndi pulanete ya tshidwafu (tshirole) ine ya nga vha tsumbo ya khwinekhwiñe.

Mithio: Aya ndi magenzu a matombo. Musi a tshi kuðana na dzingamufhe lashu a a fhisa vhukuma. A a swa a ita mitalo i no duga vhusiku makoleni. Zwi pfî ndi "naledzi dzi no thuntsha". Arali a nga wela shangoni a sa athu swa a thothela, ri ri ndi "mithoraiithi"

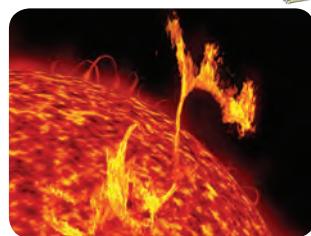
Nwedzi: Ndi bola i no rothola, yo faho, yo ðalahlo matombo na buse. I mona Lifhasi. Ndi thukhu kha Lifhasi kana.

Khomethe ndi magenzu mahuluhulu a aisi na gese ane a tshimbila nyendo (obithi) ndapfu a tshi mona na Sisiteme ya Duvha.

Khomethe dzi anzela u sendela tsini na duvha.

Kha ri vhale

Duvha

Pulanete

Pulanete dza zwidwafu (zwirole)

Mithio

Nwedzi

Teacher:
Sign:
Date:

Kha ri nwale

Lifhasi li na vhahura vha no mangadza kha sisiteme ya duvha. No guda zwiłukułuku nga vharinwe vha vhahura vhashu. Ndi vhafhio vhane na nga tama u divhesa ngavho? Nwalani zwe na nanga afho fhasi. Bulani zwitisi zwivhili zwa ita uri ni nange vhahura avho.

Zwe nda nanga: _____

Zwitisi zwanga zwivhili: _____

Kha ri vhale

Ra tou vhuya ra fhira pulanete dza zwidwafu ri vha ro no bva kha Sisiteme ya Duvha.

Zwino ro no dzhena ngomungomu ha linnda. Ndi hune ra wana zwi tevhelaho:

Naledzi: Ndi bola dzi no fhisesa dza gese, sa duvha, fhedzi dzi kulekule na riñe. Hu na dzibiliyonu na dzibiliyonu dza naledzi – a ri nga do vuwa ro kona u dzi vhala dzothe. Naledzi dzi wanala dzi kha saidzi nnzhi dzo fhambananaho - duvha lashu li na saidzi ya vhukati.

Sisiteme ya duvha yashu ri i vhidza uri ndi linnda kana denga. Linnda ndi tshirinwe na tshirinwe tshine tsha tshila, nahone a ri dihesi zwinzhi ngalo. Ni vhona u nga hu nga vha hu na huriwe fhetu hu no fana na lifhasini (shangoni) afha kha linnda, hune ha vha na vhutshilo?

Kha ri ite nyito

- Thetshelesani luimbo lwa Afrika Tshipembe lu no do tambiwa nga mudededzi wanu.
- Vhathu vhothe vha tshigwada wanani uri ni nga tamba nga luimbo ulu.
- Musi ni kha tshigwada, pfanani ni riwale luimbo lwa muimbimakone wa "repe" ni lu tanele kilasi.
- Kha ri tambe

Deithi:

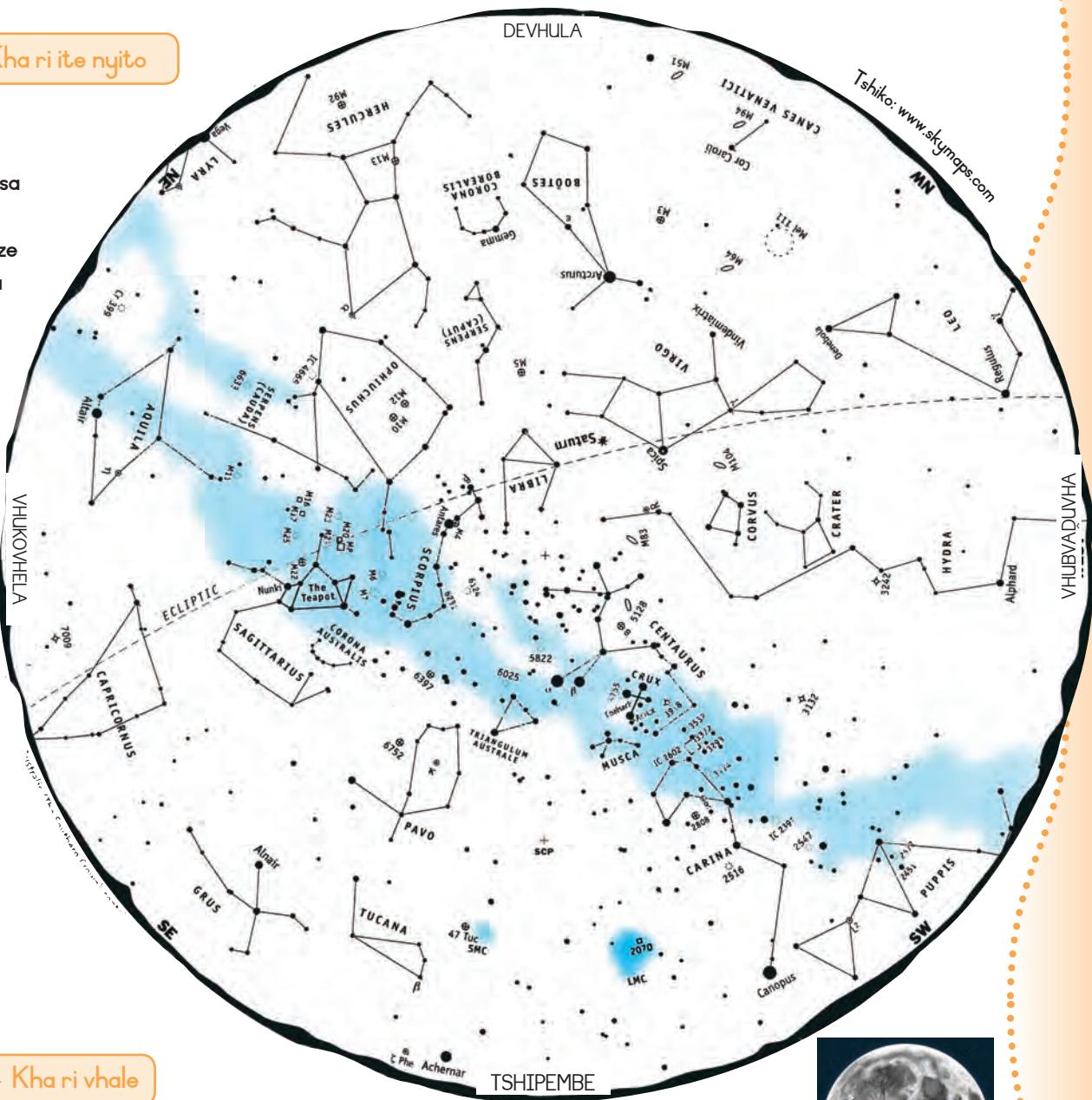
Thelesikoupu

Kha ri ite nyito

Shumisani mepe
uuu wa naledzi u sa
kondi na thotshi
swiswini ni lingedze
u wana zwigwada
zwa naledzi.

Swayani naledzi
dzathe dzine na
kona u dzi vhona
kha mepe wa
naledzi nga
thiki (✓).

Kha ri vhale

Namusi ri na thelesikoupu dzi re nthanthha tshikhali dzine dza kona u ri
rumela zwifanyiso zwa fhethu hu re kulekule hune ra si kone u hu vhona ri
fhano fhasi shangoni. Tsumbo ya thelesikoupu idzi ndi Hubble Telescope, ine
ya rumela zwifanyiso zwa u naka zwi no bva tshikhali. Shango la Afrika
Tshipembe lo difhatela thelesikoupu yalo khulwane tsini na Sutherland ngei
Kapa Devhula. Vhathu vha no guda nga linnda vha pf i ndi vhagudanaledzi.
Vha shumisa dzithelesikoupu kha u guda naledzi. Miñwahani i daho, hu do
fhatwa thelesikoupu khulwanesa tsini na Carnarvon, Kapa Devhula

Nwedzi u tshi vhonwa
nga lito la thelesikoupu

Teacher:
Sign:
Date:

Kha ri vhale

Vhaendatshikhali

Havha vhatu ndi vhone mazhakandila a u enda tshikhali (u bva kha tsha u la u ya kha tsha monde):

Yuri Gagarin, wa Murashia, o vha ene muthu wa u thoma u mona lifhasi e kha tshiendatshikhali (nga la 12 Lambamai 1961)

Neil Armstrong wa Amerika (USA) o vha ene muthu wa u thoma we a kanda mavu a nwedzini (nga la 20 Fulwana 1969)

Mark Shuttleworth o vha mudzulapo wa u thoma wa Afrika Tshipembe we a mona lifhasi (Lambamai 2002)

Christa McAuliffe o vha e mudededzi wa u tou thoma u vha muendatshikhali, fhedziha o vho lovha lu no khaula mbili musi shatili ya tshikhali, Challenger, i tshi thuthuba (la 28 Phando 1986).

No vha ni tshi zwi divha? Mandla Maseko a no bva Soshanguve ngei Guateng, u do vha ene muthu murema wa Afrika Tshipembe wa u thoma we a enda tshikhali nge a namela Lynx Mark II Shuttle nga 2015.

Kha ri ambe

Ambani na khonani yanu nga pulanete ine na nga tama u i dalela.

Ni nga swikisa hani kha pulanete iyo?

Ndi nnyi nahone ndi mini tshine na nga tuwa natsho?

Ni todou dala tshifhinga tshingafhani afha fhethu?

Dzisathēlaithi

Kha ri vhale

No vha ni tshi zwi d̄ivha uri ንwedzi u mona shango? Sathel̄aithi ndi tshithu tshiñwe na tshiñwe tshine tsha mona tshiñwe, zwino ንwedzi ndi sathel̄aithi ya lif̄hasi (shango). Ndila ine sathel̄aithi ya tshimbila ngayo i pf̄i ndi obithi. Hu na sathel̄aithi nnzhi dza mafanedza dze dza rumelwa nga vhatu uri dici mone na lif̄hasi. Sathel̄aithi ya mafanedza

ya u tou thoma yo rumelwa nga 1957. Hubble Telescope ndi inwe ya sathel̄aithi dzenedzi. Yunivesithi ya Stellenbosch yo fhaṭa sathel̄aithi ya u tou thoma ya Afrika Tshipembe, SunSat. Yo rumelwa tshikhalani nga Luhuhi nga 1999. Hu na tshaka nnzhi dza sathel̄aithi. Dzinwe dzadzo dici kuvhanganya mafhungomatsivhudzi a zwa tshikhalani, dzinwe sathel̄aithi ndi dza mutsho, dzinwe ndi sathel̄aithi dza vhudavhidzani dzine dza rumela zwifanyiso na mafhungomatsivhudzi a no bva kha sia linwe la lif̄hasi a tshi ya kha linwe. Sathel̄aithi khulukhulu ndi International Space Station hune khayo ha khou itwa maedza manzhi a saintsi khathihi na u tielela zwithu.

Kha ri ambe

Ambani nga mbudziso idzi ni na khonani dzanu. Nga murahu ni nga kha di ʈalutshedza kiłasi mihibulo yanu.

- Zwiendedzi zwinzhi zwi na sisit̄eme dza vhutala dza u thivhela vhatu uri vha songo tswa. Sisit̄eme iyi i shuma nga ndilade?
- Sathel̄aithi dici shumiswa nga vhorabulasi. Ni vhonu u nga dici shuma hani?
- Ndi ifhio mishumo miswa ya sathel̄aithi ine na nga i elekenya?

Kha ri onyolowe

Mudededzi wañu vha ðo ni fundedza u tamba Vilibolo na Mupandamedzano wa tshimange na mbevha.

Teacher:
Sign:
Date:

48 Mađuvha a tshipentshela

Vhege dza 10

Themo ya 3 - Vhege

Kha ri vhale

Mařwe a aya mađuvha a vhurereli a wanala nga deithi dzo fhambananaho ūwaha muřwe na muřwe. Wanani uri ūwaha a ða lini ni ūwale deithi dza hone afho zwikhalani zwe na ūnewa.

Tsivhudzo ya mudededzi: Mađuvha haya a vhurereli na a tshipentshela a wela fhasi ha themo ya vhuraru. Kha vha shumise awara tharu kha kotara yeneyi vha tshi amba nga mađuvha aya. Zwine vhone vha ita sa kilasi zwi ðo langwa nga nzulele ya vhagudi kilasini yavho siani ūvhurereli khathihi na nga pholisi ya tshikolo. Holodei mbili dzi re hone dza phabuliki dzi tea u ūthonifhiwa nga vhadzulapo vhothe vha Afrika Tshipembe

21 Fulwana: (zwi tshi langwa ngauri ūwedzi muswa wo no vhonala naa) ndi u thoma ha ūwedzi wa Ramadan - ðuvha ūvhurereli ūVhaisilamu. Ramadan ndi tshifhinga tsha u didzima, ha vha na thabelo dza tshipentshela na u vhalwa ha Qur'an.

Deithi:

19 Thangule (zwi tshi langwa ngauri ūwedzi muswa wo vhoneviwa): Eid-ul-Fitr ndi vhučambo ha vhurereli ha Tshiisilamu. Ndi vhučambo ha u pembela vhatu vho takala fhedzi hu na tshirunzi hu tshi pembelelwa u guma ha u ðidzima ha ūwedzi wořhe ha Ramadan. Mudzimu u a khođiwa, vhashai vha a londiwa khathihi na u dalela dzikhonani na mashaka.

Deithi:

Fulwana kana Thangule: Raksha Bandhan ndi vhučambo ha Vhahindu. Vhahindu vha pembelela vhusshaka vhukati ha khaladzi na khaladzi. Khaladzi wa tshisadzini u vhofha rakhi (mudali wa vhadzimu) kha tshinungo tsha tshanda tsha khaladzi wa tshinnani zwi tshi sumbedza lufuno lune a vha nalwo khathihi na thabelo dza u rabelela khaladzitshinna, na u fulufhedzisa ha u ya nga hu sa fheli uri uyu khaladzitshinna u ðo dzulela u mutsireledza.

Deithi:

Thangule kana Khubvumedzi: Krishna Janmashthami ndi vhučambo ha vhurereli ha Tshihindu. U bebwa ha Krishna Janmashthami hu pembelelwa nga u ðidzima. Krishna ndi tshiga tshihulwane kha Tshihindu. Nga ðuvha iji vhana vha edza zwe Krishna a ūangana nazwo vhutshiloni.

Khubvumedzi: Pitr Paksha ndi vhuřwe ha vhučambo ha Tshihindu. Vhahindu vha kunguwedza vhomakhulukuku wavho ("pitrs") nga zwiliwa. Deithi:

Fulwana kana Thangule: Tisha B'av ndi ḫuvha ḥa vhurereli ha Tshiyuda. Vhayuda vha a ḫidzima vha tshi lilela u pwashkanyiwa kha Thembele ya u Thoma na ya Vhuvhili ngei Yerusalem, khathihi na u elelwa zwiwo zwe zwa wela Vhayuda nga ḫuvha ḥeneli. ḫuvha ili ili vhidzwa u pfī ndi "ᬁuvha ili tungufhadzesaho kha ḫivhazwakale ya Vhayuda".

Deithi: _____

Khubvumedzi: Rosh Hashanah ndi Nwaha Muswa kha Tshiyuda. Ndi tshifhinga tsha u lidzwa ha luñanga lwa thutha (lu no pfī shofar) vha tshi pembelela ḫuvha ili. Vha ḥa zwiliwa zwi no nga maapula o thothiwaho mutolini hu u sumbedza lutamo lwa uri vhutshilo vhu ḫambit̄ela (d̄ifha) ḫwahani muswa.

Deithi: _____

Khubvumedzi kana Tshimedzi: Yom ḥi ḫa ho f'hela maduvha a fumi u bva kha Rosh Hashanah. Ndi ḥone ḫuvha likhethwakhethwa kha maduvha othe a vhurereli ha Tshiyuda.

Deithi: _____

9 Thangule: Duvha ḥa Vhafumakadzi ḥa Lushaka – Ndi Holodei ya Phabuliki (ḥa nnyi na nnyi). Nga ḥa 9 ḥa Thafamuhwe 1956, vhafumadzi vha 20 000 vho gwalaba vhe ngei Union Building Pit̄ori vha tshi khou lwa na u kombetshedzwa ha Vharema uri vha tshimbile na "basa". Zwe vhafumakadzi vha ita Afrika Tshipembe zwi pembelelwa nga ḥeneli ḫuvha.

1 – 7 Khubvumedzi: Vhege ya Lushaka ya Abor. Vhathu vha ṭutuwedzwa u ṭavha miri.

8 Khubvumedzi: Duvha ḥa Lifhasi ḥa Litheresi. Ili ḫuvha ili tsivhudza vhathu nga vhuhulu ha uri vhathu vha gude u vhala.

24 Khubvumedzi: Duvha ḥa Vhufa – Holodei ya Phabuliki. Vhadzulapo vhothe vha Afrika Tshipembe vha nga pembelela mvelele dzavho na dza vharwe.

Teacher:
Sign:
Date:

Zwimela – zwine ra wana khazwo

Kha ri vhale

Lifhasi lo dala nga zwi tshilaho. Hu na zwipuka, vhatu, nngu na mahunguvhu, zwimela, zwi no nga mavhele na minengeledzi, na ngowa, dzi no nga magowampengo.

Zwimela zwi anzela u vha na matavhi, matari, matsinde na midzi. Zwi pupumisa maluvha, zwa aŋwa mitshelo i no fara mbeu. Vhunzhi ha zwimela hu na matari madala.

Kha ri ambe

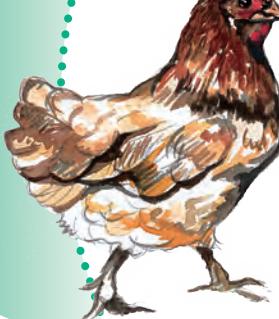
Zwiliwa zwashu zwi bva ngafhi?

Lavhelesani zwifanyiso ni ambe ngazwo ni na khonani yaŋu.

Kha siatari li tevhelaho hu na mutevhe wa zwiliwa. Zwivhili zwazwo a zwi bvi kha zwithu zwi re zwifanyisoni izwi. Ndi zwivhili zwifhio?

No no guda uri zwiliwa zwi bva ngafhi. Wanani uri ni kha di humbula zwifhio.

Kha ri vhale

Zwimela zwi ri nea zwiliwa zwa tshakatshaka. Miroho yothé na mitshelo na nduhu/thebvu zwi bva kha zwimela. Zwi ri thusa uri ri dzule ri na mutakalo wavhudí ngauri zwi na vithamini, miminerala, phurotheini, khabohaidirethi, ole na faiba. Na tshokoleithi i itiwa nga nduhu/thebvu.

Kha ri nwale

Nwalelani lunwalo muthu ane a anzela u ni bikela zwiliwa. Shumisani fureme hei. Ni shumise maipfi a no bva kha mutevhe uyu af'ho lunwaloni lwanu.

mugayo/vhukhopfu vhuswa mafhuri madabula kherotsi botoro ya nduhu vhurotho khekhe saladi ya lethisi/tshilai maberegisi maapula mabvani/mahabu

Ha _____

Ndo livhuha vho/no _____

Ndi pfana na u la _____

A thi pfani na _____

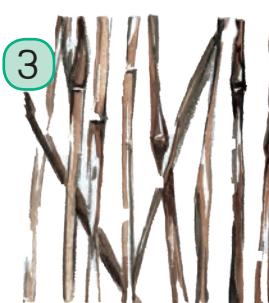
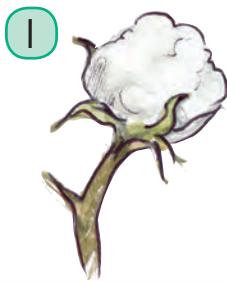
ngauri _____.

Ndi khou humbela vha mmbikele/itele _____.

Zwiliwa zwi no bva kha zwimela ndi zwavhudí ngauri _____.

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso izwi ni ambe na khonani yanu nga zwivhumbeo zwine zwimela zwa nga vha nazwo.

Zwimela – u bva kha mphwe u ya kha swigiri

Kha ri nwale

Swigiri ndi tshirinwe tsha zwiliwa zwine ra lila uri ri dzule ri na mutakalo. Hu na tshaka dzo fhambananaho dza swigiri. Ri wana swigiri kha mitshelo. Tshifanyiso tshi re nga murahu afho fhasi tshi ni sumbedza masimu a mphwe a re KwaZulu-Natal.

Kha ri vhale

Mphwe dici na mushumo.

Mphwe ndi tshimela tshilapfu tshi no fana na lusengele. I mela kha kilima ya tiropika. Mphwe dici pfana na masana na mvula nnzhi. Fhano Afrika Tshipembe vundu la KwaZulu-Natal ndi lone li no tenda u lima mphwe.

Kha ri ite nyito

1. Lavhelesani zwilidzo zwi re zwifanyisoni zwine mudededzi wanu vha do ni sumbedza.

2. Thetshelesani tshaka dzo fhambananaho dza muzika wa Afrika Tshipembe une mudededzi wanu vha do tamba.

Rerani nga zwi tevhelaho:

- Mitevhetsindo ya nyimbo
- Mudivhithe u a tjavhanya kana u ongolowa
- Khalo ya muzika
- Muzika u ni nyanyula hani
- Ndi zwilidza zwifhio zwine na kona u zwi talukanya kha nyimbo idzi

Kha ri onyolowe

Thaphudzani ndila i re wa zwipiringedzi ye mudededzi wanu vha phula. Mudededzi wanu vha do ni sumbedza kugidimele kwa mbambe ya milenzhe miraru.

Lavhelesani tshifanyiso tsha mphwe. Wanani zwipida zwi tevhelaho zwa tshimela itshi: tsinde lilapfu, la musku; małari malapfu, masekene; madungo kha tsinde; tshihundę tsha midzi mavuni

Mphwe i tea u aluwa miñwedzi i re vhukati ha 14 na 24 i sa athu swika u kañiwa. Swigiri i wanala tsinden — ndi sirapu i no namuwa ya buraweni — ine ya si fane na luthihi na swigiri ine ra i shumisa midini yashu!

Kha ri ñwale

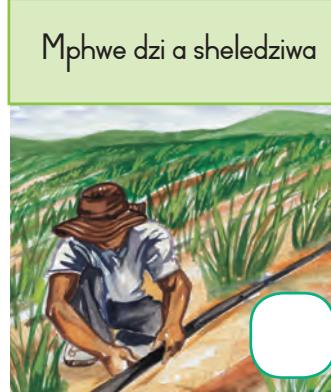
Nomborani zwifanyiso zwi tshi tevhekana nga ngona ni tshi sumbedza uri swigiri i bveledzwa nga ndilade.

Małteretere a lima masimu.

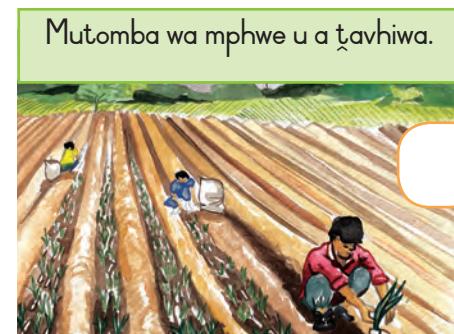
Tshigayoni mphwe dzi a hamulwa ha bva sirapu ya swigiri.
Tshigayoni swigiri i a kunakisiwa ya khwiñiswa, ya lindela u rengwa.

Mphwe dzi a hadiwa dza vhofhiwa kha zwihiule.

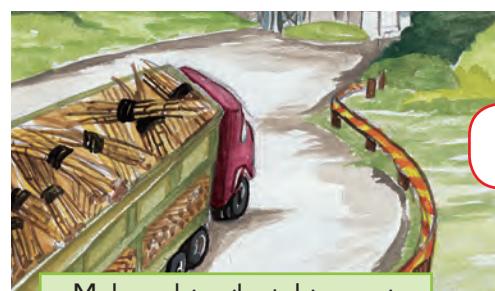
Mphwe dzi a sheledziwa

Mutomba wa mphwe u a ćavhiwa.

Mphwe dzi hwalelwa zwigayoni.

Mphwe dzi swika tshigayoni.

Teacher:
Sign:
Date:

Zwine lifhasi (shango) la ri nea

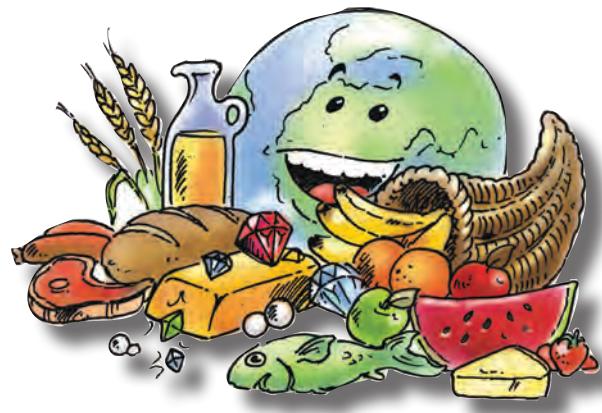
Kha ri vhale

Kha themo yo fhiraho no guda nga lifhasi. Ndi pulanete ine riñe ra dzula khayo. Lifhasi li ri fha zwinzhi zwa zwine ra tshila ngazwo.

Hu na luvhemba lwa maya lwo putelaho lifhasi. Ndi hune ha vha na okhisidzheni ine ra i shumisa uri ri tshile.

Luvhemba lwa lifhasi lune ra dzula khalwo lune ra lu vhidza uri ndi "goko", lu na mavu a nt̄ha ane ra nga a shumisa kha u lima zwiliwa. Luvhemba ulu lwa mavu lu dovha lwa vha na matombo a no fana na thavha dzi re hone. Ndi kha luvhemba Iwonolu hune ra wana miminerala i no nga musuku, daimani na pitirolo, khathihi na malasha.

Ri dovha ra wana madanzhe kha luvhemba Iwonolu lwa mavu na matombo. Madanzheni aya ri wana zwiliwa zwi no fana na khovhe. Lwanzhe ndi tshithu tshihulwane kha riñe ngauri zwikepe zwi no tshimbidza thundu na vhathe zwi tshimbila khalwo.

Kha ri ite nyito

Shumisani mafhungomatsivhudzi a re afho nt̄ha kha u ola tshifanyiso tsha lifhasi. Shumisani zwishumiswa zwinzhi u ya nga hune na kona – penisela, khirayoni, pasitele, inkhi na pennde.

Ni humbulevho na u dzenisa matheria la a no nga zwipida zwa mabammbiri, gunubu, khamba dza zwipuka zwa Iwanzheni, matari na maluvha o omaho. Shumisani zwishumiswa zwine a ni athu vhuya na zwi shumisa muñwe musi, kana ni shumise matheria la nga ndila i re ntswa kha inwi.

Deithi:

Kha ri ambe

No guda nga hune zwiliwa zwa bva hone. Inwi na khonani yañu itani thiki (✓) ni tshi sumbedza uri ndi zwifhio kha zwiliwa zwi tevhelaho zwine zwa bva mavuni thwii:

maapula	
bekhoni	
tshisi	
thindi dza ñama	
makumba	
fħuri ċa tshikwashi	
mafhi o vhilaho	
muroho	
maswiri	
maberegisi	
eregisi	

Kha ri onyolowe

- Vhudzulani mapulo baketeni ċa madi.
- Londani tshifha tuwo madini lwa mithethi ya 3 ngeno ni sa femi, ningi na mađo zwi vhe zwo vulea.
- Duiteni u nga ni khou bambela khole
 - Ganamani ni raherahe milenzhe
 - Shuvhamani ni raherahe milenzhe
 - Imani ni tshimbidze zwanda u nga ni khou bambela tshanngi.
 - Zwino tshimbidzani zwanda u nga ni khou ita migado ya zwanda.

Talani mutalo u tshi bva kha ipfi ċiñwe na ċiñwe u tshi ya kha tshifanyiso. Mutevhe we na ita u ni vhudza mini?

Kha ri ċwale

Nwalani phara ni i rumele ċifhasi ni tshi ċi livhuha kha zwine ċa ri fha zwone. Ni dzenise fħungo ċiħihi ċiñi kħalo na fulufhedzisa ċifhasi uri ni do ċi fara zwavħudi.

Kha ċifhasi ċiñga

Ro livhuha _____

Ndi a u fulufhedzisa uri ndi do _____

Teacher:
Sign:
Date:

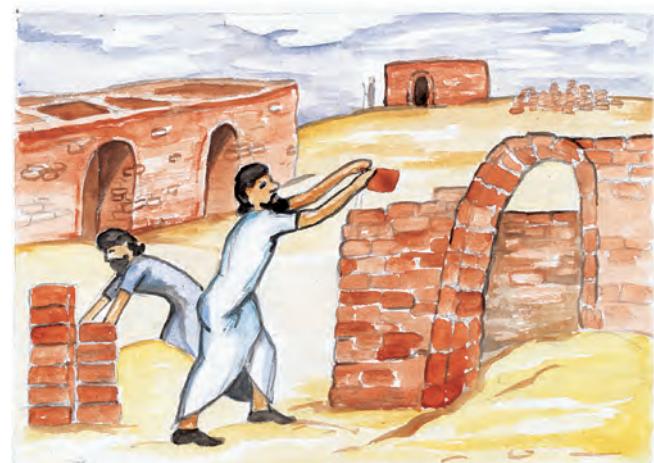
Lifhasi – U bva kha vum̄ba u ya kha tshidina

Themo ya 4 - Vhege dza 2

Kha ri vhale

Lifhasi li na tshaka dzo fhambananaho dza mavu. Vumba ndi luñwe lwadzo. Ho no fhela zwigidi na zwigidi zwa miñwaha vhatu vha tshi shumisa mavu a vumba kha u suka zwidina zwa u fhañga zwifhañgo.

Kha ri ite nyito

Olani zwithu
zwivhili zwine ra
nga zwi fhañga nga
zwidina ni ñee nyolo
(tshifanyiso) iñwe na
iñwe tħohwana.

Kha ri īwale

Fhindulani mbudziso idzi.

Ndi nga mini zwidina zwoñhe zwi si na muvhala muthihi
(u no fana)?

Zwidina zwi itwa nga vumba fhedzi?

Kha ri nwale

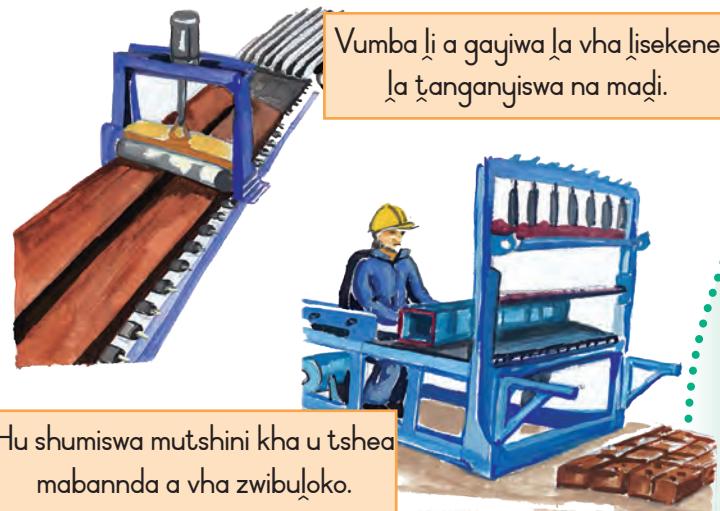
Nomborani zwifanyiso izwi zwi tshi tevhelelana nga ngona ni tshi sumbedza kuforomelwe kwa zwidina.

Hu gwiwa vumba.

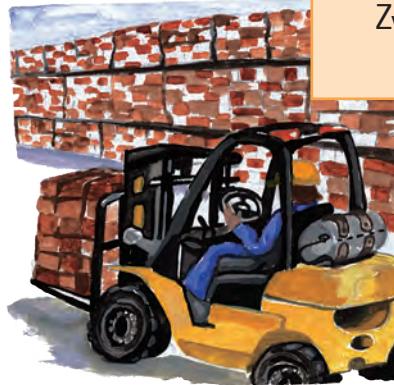
Mutshini u tshea daka la vumba la bva mabannda.

Vumba li a gayiwa la vha lisekene la tanganyiswa na madi.

Mabuloko a vumba a a omisiwa.
Zwipida zwo omaho zwa vumba zwi a bakiwa honndoni.

Zwidina zwa bviswa honndoni zwi a nanguludzwa.

Zwidini zwi pakiwa nthia ha zwiñwe kha zvitake nahone zwo lindela u rengiswa.

Nomborani mafhungo aya a tshi tevhekana nga ngona ni tshi sumbedza kuforomelwe kwa zwidina.

	Musi zwidina zwa vumba zwo no bviswa honndoni, zwi a vhekanywa.
	Vumba <u>li</u> a gayiwa <u>la</u> vha <u>lisekene la</u> <u>tanganyiswa</u> na madi.
	Hu shumiswa mutshini kha u tshea mabannda a vha zwibulo <u>ko</u> .
	Vumba <u>li</u> bwiwa hu tshi shumiswa mitshini mihulu.
	Zwidina zwi <u>thophiwa</u> kha zwit <u>thopho</u> zwo lindela u rengiswa.
	Zwipi <u>da</u> zwo omaho zwa vumba zwi a bakiwa honndoni.
	Daka <u>la</u> vumba <u>li</u> tsheiwa nga mutshini.
	Mabulo <u>ko</u> a vumba a a omisiwa.

Teacher:
Sign:
Date:

53 Zwiwo na zwine ra tea u ita: midalo

Themo ya 4 - Vhege dza 3

Kha ri vhale

Zwiwo

Tshiwo ndi tshithu tshi no itea khathihi fhedzi tshi na bvumo la u tshinyadza kha vhatu na mupo. Tshiwo tshi nga vhulaha vhatu vhanzhi khathihi na u vhanga tshinyalelo na u phusukanya huhulwane vhukuma. Zwiwo zwinzhi zwi vhanga nga mupo wone une. Tsumbo ndi ya midalo musi ho na mvula khulu. Vhatu na vhone vha a vhanga zwiwo. Tsumbo ndi ya musi muthu a tshi litsha khandela li tshi duga vhusiku hothe li lothe la vho vhanga mulilo.

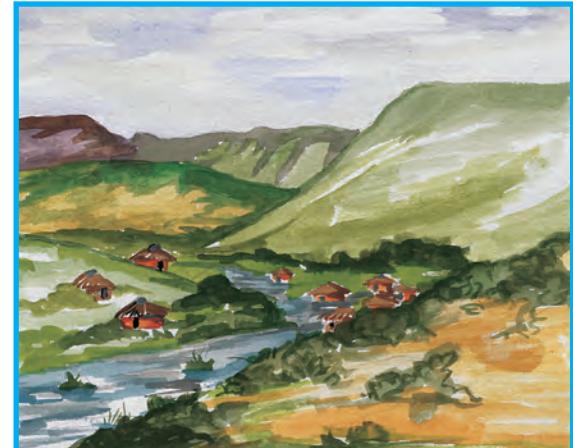

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso izwi ni ambe ngazwo na khonani yanu.

Ambani nga zwine na khou vhone tshifanyisoni tshiñwe na tshiñwe. Bulani uri ndi tshinyalelo dzifhio dzine tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe tsha khou dzi sumbedza. Nwalani mihumbulo yanu.

Mudededzi wanu vha do nwalla mutevhe wa phindulo dza muñwe na muñwe kha bodo. Dzhenisani phindulo dza vhañwe nga inwi kilasini, dzo fhambanaho na dzanu, kha mutevhe wanu.

Kha ri vhale

Vhalani atikili i tevhelaho ya gurannda i no amba nga tshiwo tsha mudalo. Mudededzi wañu vha ðo ni thusa u pñesesa maipfi a no kondà. Thomani nga u vhala ni no ñhe. Ni kone u dzula na khonani yanu ni vhalele atikili ñtha. Sielisanani u vhala. Vhalani phara nthihi, na khonani yanu na ene a vhalevho nthihi.

Mudalotshihadu u vhanga tshiwo

Schmidtsburg

Mugivhela

La 14 Phando 2011

Ho lovha vhatatu vha fumimbili ngeno vha fuñat hanu vho phuluswa mirini na ñha ha ñhangha afha kudoroboni kwa Kapa Devhula.

Tshiwo itshi tsho bvelela nga murahu ha mvula khulu nga Lavhuñanu. Yo na u fhira zwe vhatatu vha vha vho lavhelela. Yo vha mvula ya madumbu ye ya vha i sa athu vhonwa u bva nga 1985. Vhatatu vhatshili vho lovha musi vha tshi khou lingeda u pfuka buroho i re ñoroboni nga mimodoro yavho, mimodoro ya mbo di kumbiwa.

Vhashumi vha zwa shishi vha no bva mapholisani, vhadzimamililo na vha vhupileli vho phulusa vhatatu. Mapholisa vha kha ñi lingeda u wanulusa uri vhatshinyalelwa vhothe vho wanala naa. Vhatatu vhanzhi ñoroboni iyi vho lozwa tshiñwe na tshiñwe midini yavho. Mid i re fhetu ho waho tsinitsini na mulambo yo tshinyalelwa vhukuma.

Vhañwe vha vhatshinyalelwa a vho ngo thetshelesa musi

mapholisa vha tshi vha tsivhudza.

Vhunzhi ha vhatatu a vha na zwilwa na zwiambaro. Vho swielelwa holoni dza dzikereke kana na dzikhonani na mashaka.

Zwi ño dzhia miñwedzi ya rathi u lugisa kana u fhañulula zwithu zwithe zwe zwa tshinyadzwa. Vho Meyara vho humbela vhatatu uri vha farisane.

Kha ri ñwale

Vhalani atikili iyi hafhu. Ni kone u fhindula mbudziso.

Ndi kha vundu lifhio he tshiwo itshi tsha bvelela?

Mvula yo thoma nga tshifhingade?

Mvula i a anzela u na kudoroboni ukwu?

Ndi nga mini hu na vhatatu vhanzhivhanzhi vha si na zwilwa?

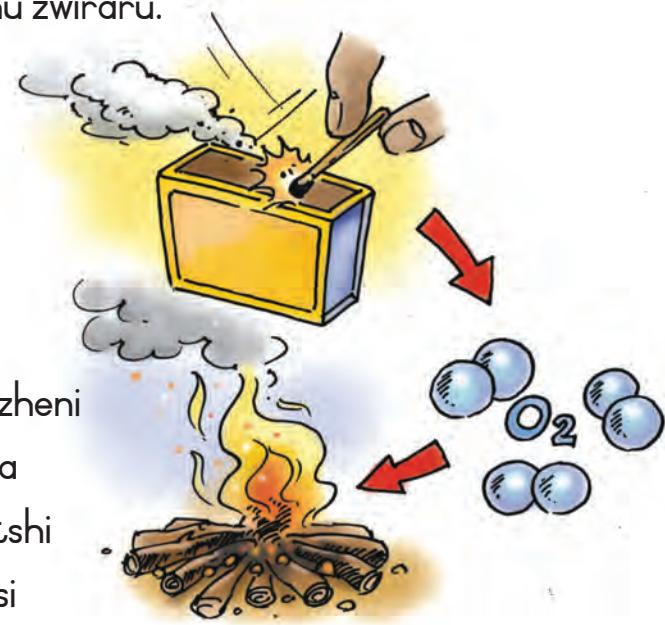
Mulilo

Themo ya 4 - Vhege dza 3

Kha ri vhale

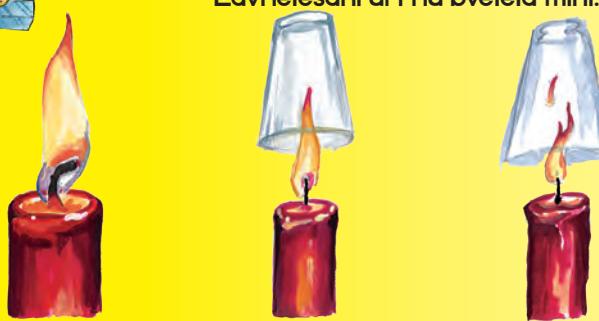
Mulilo u vhangwa nga u ḥangana ha zwithu zwiraru.
Zwithu izwi zwiraru ndi

- tshivhaswa tshine tsha duga sa khuni dzo omaho
- mudugudugu u no bva kha laitha kana metshisi
- na gese i re kha mufhe i no pfī okhisidzheni
Hezwi zwithu vhuraru hazwo zwi tea u vha hone nga tshifhinga tshithihi. No vha ni tshi zwi ḫivha uri mulilo u nga si duge arali hu si na okhisidzheni?

Kha ri nwale

Mudededzi wanu vha do funga khandela vha li tiba nga ngilasi i si na tshithu. Lavhelesani uri hu bvelela mini.

Ndi nga mini zwo bvelela?
Nwalani fhungo lithihi buguni yanu ya mushumo wa kilasini.

Kha ri ambe

Ni na khonani yanu, wanani phindulo dza hedzi mbudziso:

Ndi nga mini mudugudugu wa khandela wo dzima?

Ni tea u ḫivha phindulo ya mbudziso iyi u itela musi une na vha no tea u dzima mulilo?

Mudededzi wanu vha do thetselesa phindulo dzothē vha nanga uri ndi dzifhio dzine dza vha dzonedzone.

Kha ri ambe

Sa kilasi, ambanuri ndi matheriala afhio ane a duga. Ni kone u amba ngauri ndi zwifhio zwa zwenezwi zwithu zwine zwa wanala midini ya hanu. Ndi mulaedza ufhio u no kwama tsireledzo kha mulilo, une na do ṫuwa nawo hayani malugana na zwe zwa ambiwa?

Kha ri የውለ

Nwalani phindulo dzañu zwikhali zwi re kha thebulu.

Ndi nga mini mulilo u na mushumo kha riñe

Zwine mulilo wa ri ደiselā	Ri nga zwi shumisa hani
Vhududo	Phindulo yañu:
Tshedza	Phindulo yañu:

Kha ri vhole

Nekedzani mudededzi wanu bugu yañu
uri vha lavhelese phindulo dzañu.

Zwiwo zwa mulilo zwi nga vhanga tshinyalelo khulwane na mpfu nnzhi.

Mililodaka i a thusa tshiñwe tshifhinga ngauri i thusa uri zwimela zwi simuwe. Fhedzi mililodaka mivhi i a tshinyadza zwimela na zwipuka. I dovha ya vhanga mukumbululo wa mavu na tshikafhadzo ya mufhe.

Zwi a ታungufhadza ngauri vhatu vha sa londi vha vhanga mililo ya 9 kha ya 10 (u pada 90% ya mililo).

Rothe ri tea u guda u thivhela zwiwo zwa mililo khathihi na u ደivha uri ri tea u ita mini musi wa mulilo muvhi.

Mutukana a re kha tshanda tsha u እ a nga welwa nga khombo ifhio? Ndi zwifhio zwe a ita zwe khakheaho?

Kha ri ite nyito

- Gerani zwifanyiso zwa vhatu kha magazini. Itani tshifanyiso tsha kholadzhi tshi no sumbedza mirado ya vhatu i tshi khou fhirana.

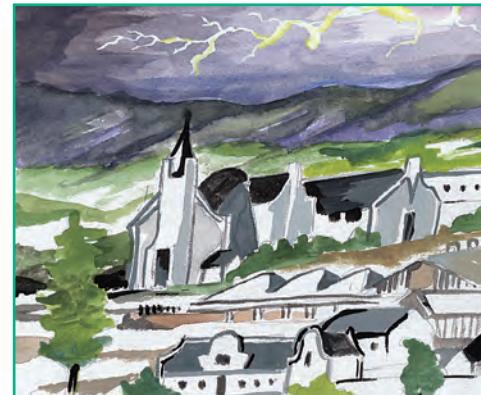
Teacher:
Sign:
Date:

Phenyo (ndadzi)

Kha ri vhale

Themo ya lhege dzala
Themo ya lhege dzala

Tshiñwe tshifhinga musi u tshi kwama tshiñwe tshithu tsha tsimbi sa muhangammbwa, u pfa hu na u thathaba huñuku wa pfa na ñala dici tshi tshokiwa nyana. Hezwi zwi itiswa ngauri hu na mudagasi wo fhañelaho muvhilini wanu une wa khou pfukiselwa kha tshithu tsha tsimbi musi ni tshi tshi kwama.

Phenyo dzine ra dici vhona musi hu na mvula ya mibvumo (mithathabo) dici fana na zwenezwi. Mudagasi u a fhañela ngomu golei, wa "pfukiselwa" kha lñwe gole (tshinyisoni tshi re afho nñtha) kana wa rathiselwa shangoni (tshinyisoni tshi re kha tsha monde).

Muthathabo une na u pfa nga murahu ha lupenyo u fana na u thathaba huñuku he na hu pfa musi ni tshi kwama muhangammbwa wa tsimbi fhedzi zwino mubvumo wa hone ndi muhulwane. Nwaha muñwe na muñwe, vhatu vha no fhira 30 vha a vhulahwa nga ndadzi Afrika Tshipembe.

Milayo miraru ya mvula ya mibvumo khei.

Musi no hahedza nga mvula ya mibvumo, ni elelwe:

- U sa khuda fhasi ha muri kana tsini na luhura lwa tsimbi.
- U sa dzumbama mulindini.
- Arali ni ngomu mulamboni, damuni kana bambeloni, ibvani nga u ñavhanya!

Kha ri ambe

Ambani na khonani yanu nga tshifanyiso itshi. Bulani uri ndi nga mini tshirewwe na tshirewwe tsha izwi zwiimo tshi na khombo ngomu musi wa mvula ya mibvumo.

Kha ri ite nyito

Lavhelesani haf hu ila milayo miraru ya u tsireledzea musi wa mvula ya mibvumo. Nangani muthihi wayo.

Itani phositarai no tsivhudza vhatheu nga u tsireledzea musi wa mvula ya mibvumo.

Phositarai yanu i tea:

- u vha na maipfi
- u vha na mivhala i no swika mivhili yo fhambananaho
- u t̄avhanya u p̄fesesea

Kha ri tharamuwe

- Shumisani muvhili wanu kha u edzisela zwivhumbeo zwa phenyo zwi re kha zwinepe zwi re kha siatari ila 46. Edzelani lwa u thoma nga mithethe ya 10.
 - Shandukani ni ye kha u edzisela ha "lupenyo" lwa vhuvhili ni ime mithethe ya 20. Imani no sedzana na khonani yanu, ane a do shandukela kha u edzisela "phenyo" dzo fhambananaho. Mu edziseli zwi tshi nga ni khou mu vhona kha tshivhoni.
 - Imani ni no t̄he hafhu.
 - Zwino dzinginyisani mivhili yanu nga u t̄avhanya ni tshi nga ni phenyo.
- Dovhololani kuitele ukwu.

Kha ri ambe

Zwi no dipheneni nga mutambo wa thenisi i tshi rwela phanda na murahu (sa mulatela).

Ni a vha no tsireledzea arali ni goloini musi wa mvula ya mibvumo? Ambani ngazwo na khonani yanu. Ndadzi i a rwa fhethu huthihi luvhili?

Ambani nga mbudziso iyi ni kilasini.

Teacher:
Sign:
Date:

56 Mvula ya madumbu na mimuya ya maanda

Vhege dza 4
Themo ya 4

Kha ri vhale

Vhalani nga zwe Muvhulawa a t̄angana nazwo d̄uvha la mvula ya madumbu.

"Tshiwo tshanga"

Duvha lothe makole matswumatswu o vha a tshi khou kuvhangana. Khotsi anga vha dzula vho vhea n̄devhe kha radio ye ya vha i tshi khou ri tsivhudza tshifhinga tshothe nga mutsho wa mimuya ya maanda na mvula khulu. Mapholisa vha da vha t̄olela arali hu si na tshi no dina vha ri vhudza zwine ra tea u ita musi wa mvula ya madumbu.

Khotsi anga vha dzenisa thotshi yavho, radiokhwalwa na mabammbiri avho ot̄he a vhuñe pulasitikini. Mmawe vha paka zwiambaro zwashu rothe zwa maduvha mavhili begeni. Makhulu vha longa philisi dzavho kubegeni kune vha dzula vho ku kungela khunduni. Ra panga madi mabodeloni a madi e ra vha ri tshi nga kona u hwala.

Khotsi anga vha rema davhi lihuluhulu le la vha lo nembelela nt̄ha ha t̄hangya ya nn̄du. Ra vala mafasitere khotsi anga vha kona u nambatedza theiphi kha ngilasi khathihi na u ombela mabulannga a tika mafasitere.

Musi hu tshi khou di swifhala hu tshi ya, ya thoma u na nga vhuhali. Muya wa unga u tshi tou zwi nanisa.

Zwenezwi madi a tshi vho todou pfuka
tshiukhuvha tsha vothi la nga phanda, vhashumi
vha masipala vha ri disela zwisagana zwa
mutavha na pulasitiki ntswu dze ra shumisa sa
madzhasi a mvula.

Ro vha ro tshuwa nga maanda. Ra pfa thanga i
tshi dzinginya nndu ya thoma u na hothehothe.
Tshifhinga tshothe nga murahu ha miminete
nyana u tshi mbo di pfa hu na tshithu tshi khou
wa nthha ha thanga.

Nda pfa hu tshi khou kherulwa tshinwe tshithu ha tevhela mubvumo muhulu wa tshithu
tshi no khou thuthuba. Mmaloo, nndu ya hashu yo vha yo fufululwa thanga!

Ra khurumela ala mapulasitiki ro tou khurumela nthha ha dzithoho ra bva ri tshi shavha
afha nduni. Ro enda ri tshi tinya zwithu zwe zwa vha zwi tshi khou fhufha. Makoleni hu
lailai ya phenyo.

Ra gidima, i tafatafa (tyafatyafa) matopeni, ri tshi ya holoni ya tshitshavha. Vhunzhi ha
vhathe vho vha vho no kuvhangana henengei.

Ri tshi vuwa nga tsha matshelo, ra reshwa nga tano la tshinyalelo i re nnda. Khuhu dza
hashu dzo vha dzi si tsheeho, kholomo yashu na yone i nga yo vha yo shavha.

Tsho vha tshiwo tshi no shavhisa nahone lo tshinyadza vhukuma dzidoroboni dza tsini na
ha hashu. Ro vha na mashudu ro tshila.

Kha ri ite nyito

Itani litambwa la tshitiori itshi.

Maipfi a tevhelaho a talutshedza tshaka dzo fhambananaho dza madumbu:

Dumbumazikule: muya u re na maanda une wa vhanga tshinyalelo khulu

Tshidumbumukwe (Saikuounu): mimuya i no dzunguluwa nga matungo vhukati
ho dzika

Tshidumbumukwe tsha thonado: tshidumbumukwe tshi re na maanda tshi no itea
fhethu hutuku

Ni vhona u nga ndi dumbe lifhio le la fuda avha vhathe?

Avha vhathe vho ita mini sa muta kha u ditsireledzela dumbe li sa athu swika?

Kha ri vhale

Mudzinginyo u bvelela musi tshipida tsha goko **la** lifhasi (shango) tshi tshi sudzuluwa nga u t̄avhanya tsha dzinginya kana tsha reremela.

U sudzuluwa ha khathihi fhedzi hu vhanga magabelo a no tshimbila kha goko **la** lifhasi. A enda a tshi dzinginya mavu na zwiñwe zwithu zwinzhi zwi re khalo. Ndi zwoneha zwenezwi zwine ra zwi pfa na u zwi vhona.

Midzinginyo i a vhanga mpfu nnzhi na mafuvhalo khathihi na u tshinyadzwa huhulu ha zwifha**to**.

Kha ri vhale

Vhutanzi vhuñwe hu no takadza khovhu malugana na midzinginyo. Dzulanî nga zwigwada zwa vhañavhaña. Sielisanani u vhalela izwi zwithu ntha.

- Vhathu vha no hvhelela 10 000 vha vhulahwa nga midzinginyo ñwaha muñwe na muñwe.
- Vhunzhi ha vhathu vha vhulahwa nga zwifha**to** zwine zwa vha wela.
- Vhathu vha a vhulahwa na nga u pidimuwa ha mabama na thavha, mililo, miðalo na magabelo mahuluhulu a no tevhela midzinginyo.
- Midzinginyo ya malo kha ya 10 i itea Danzheni **la** Pacific Ocean.
- Midzinginyo i no itea fhasi ha Iwanzhe tshiñwe tshifhinga i vhanga magabelo mahuluhulu kana tsunami.
- Tsunami dzi a kona u tshimbila dzi tshi pfuka Iwanzhe nga luvhilo. Dziñwe dzi na luvhilo lu no fhiria khilomitha dza 960 nga awara dziñwe dzi a gonya vhuntha hu no swika mithara dza 15.
- Tsunami khulwanesa yo bvelela nga **la** 26 **la** Nyendavhusiku 2004.
- Yo kwama mashango a 11 u mona na Danzhe **la** Indian Ocean.
- Ho dovha ha vha na iñwe tsunami

- nga **la** 11 Thafamuhwe 2011, Japani.
- Mpfu dzi nga thivhelwa arali vhathu vha nga pulanelo zwiwo zwa mudzinginyo. Vha nga dizaina zwifha**to** zwine zwa tepea zwi tshiya ngei na ngei musi hu na mudzinginyo, vhudzuloni ha u pidimuwa.
- Nga **la** 29 **la** Khubvumedzi 1969 mudzinginyo muhulwane wo dzinginya Ceres, Tulbagh na Wolseley ngei Kapa Vhukovhela.
- Midzinginyo ya lushaka lwo ralihlo a yo ngo anza fhano Afrika Tshipembe.
- Durban, Pietermaritzburg na Cape Town ndi dzone dorobo khulwane dza Afrika Tshipembe hune midzinginyo ya itea tshiñwe tshifhinga.
- U bva nga ñwedzi wa Luhuhi 2010 vhupo ha Augrabies ngei Kapa Devhula hu pfala midzinginyo mituku.
- Hu na zwiñtshi zwa 26 Afrika Tshipembe zwa u tsivhudza vhathu nga khombo dza mudzinginyo.

Kha ri ite nyito

Deithi:

Lavhelesani mepe wa lifhasi. Zwino swayani kana ni nwale zwi tevhelaho kha mepe uyu:

- 1 Lwanzhe lune vhunzhi ha midzinginyo ha bvelela khalwo.
- 2 Dzingu (fhethu) le khalo ha vha na tsunami khulwanesa nga nwedzi wa Nyendavhusiku 2004.
- 3 Shango le la rwiwa nga tsunami nga la II Thafamuhwe 2011.
- 4 Dorobo khulwane i re Kapa Vhukovhela ine tshirwe tshifhinga ya vha na midzinginyo.
- 5 Dorobo nthihi khulwane i re KwaZulu-Natal ine tshirwe tshifhinga ya vha na midzinginyo.
- 6 Vhupo vhu re Kapa Devhula hune ha vha na minyanyuwo ya mudzinginyo.

Khalarani mepe wothe nga khirayoni.

Teacher:
Sign:
Date:

Zwipuka zwine zwa ri thusa: marangaphanda

Themo ya $L_4 - V$ hege dza b

Kha ri ambe

Lavhelesani zwinepe izwi. Sa kilasi ambani ngauri zwipuka izwi zwi ri thusa nga ndilade.

Kha ri vhale

Kalekale vhathu vho thoma u shumisa mikumba kha u ditsireledza kha myua na phepho.

Nga murahu vhathu vha tumbula uri vha nga kona u shumisa wu \bar{u} i no bva kha nngu na zwi \bar{n} we zwipuka sa llama kha u ita zwi \bar{n} ambaro. Zwi \bar{n} ambaro izwi zwo vha zwi sa lemeli na hone zwi khwi \bar{n} e kha mikumba.

Ri suka mikumba ya zwipuka ra ita zwithu two fhambananaho zwa mukumba sa bege dza u nembeledza, dziphese na zwienda. Ri dovha hafhu ra wana nama kha zwipuka. Fhedzi hu na vhatu vhanzhi vhane vha si le nama zwi tshi itiswa nga vhurereli havho kana nge vha vhona two khakhea.

Miñwahani ya zwigidi na zwigidi yo fhiraho, zwipuka zwo^{the} two vha zwi zwa daka. Musi miñwaha i tshi ya, zwipuka zwinzhi sa mmbwa, zwindange, nngu, bere na kholomo ho swika he zwa leriswa. Namusi ri vho fuwa zwipuka ni tshi itela u wana zwithu two fhambananaho khazwo.

Kha zwivhungu zwa siliga ri wana siliga, ine ra i shumisa kha u ita masila a vhudivhudí, a vhuphuvhephuvhe.

Teacher:
Sign:
Date:

Zwipuka zwine zwa ri fha zwiliwa kana zwiambaro: ḥotshi

Vhege dza b
Themo ya t - Vhege dza b

Kha ri vhale

Notshi dici ita mutoli na phula dza dovha dza thusa vhalimi uri vha wane mitshelo. Notshi dici tshila zwitshavhani zwi no vhidzwa u pf i ndi phakhoni. Dziñwe dza ḥotshi idzi dici a bva phakhoni dza ya u kuvhanganya mununzwu na muvula maluvhani. Izwi zwithu zwi a vhuiswa phakhoni. Muvula u ḥewa vhana vha ḥotshi ngeno mununzwu u tshi ita mutoli une wa liwa nga ḥotshi khulwane. Notshi dici vhulunga mutoli na mununzwu kha maṭaha (zwigili). Maṭaha a itwa nga phula ine ya bva mivhilini ya ḥotshi dzone dici.

Vhafuwi vha ḥotshi vha hamula mutoli une ḥotshi dza sa u shumise sa zwiliwa. Mutoli ndi tshiliwa tshi re na mutakalo ngomu nahone ri u la na vhurotho na mukapu.

Ri shumisa phula kha u ita zwithu zwinzhi. Hezwi zwi katela:

- makhandela
- zwisibe
- khirayoni
- pholishi ya fenitsha
- mapfura a milomo na zwidolo
- u thivhela mađi kha mikumba
- u pholisha zwithu zwa mikumba sa zwienda

Notshi dzi na mushumo vhutshiloni hashu, vhunga
dzi tshi thusa uri vhunzhi ha zwimela zwi no ri fha
zwiliwa zwine zwa limiwa nga vhalimi, zwi ite mbeu dzi
no do disa zwimela zwiswa. Notshi dzi ita uyu
mushumo nge dza andadza muvula u tshi
rathela kha zwimela zwinzhi musi dzi tshi
khou kuvhanganya muvula na mununzu.

Tshivhalo tshi no swika tshararu tsha zwiliwa
zwine ra la tshi vha hone nga nthani ha
nyandadzamuvula ya notshi.

Fhedziha, miñwahani ya zwenezwino, tshivhalo tsha notshi tsho thoma u tsa vhukuma u fhira
kale zwi tshi itiswa nga malwadze na nga u shumiswa ha mifafadzelo ya milimo. Ni thanyele
notshi. Mbolela dza notshi dzi a vhavha.

Kha ri nwale

Zwitatamennde izwi ndi zwone kana a si zwone?

Swayani nga thiki (✓) tshibogisini tsho teaho.

Zwone	A si zwone
Mbolela dza notshi dzi a vhavha.	
Notshi dzi a wisa muvula musi dzi tshi humela phakhoni.	
Vhafuvi vha notshi vha tswela notshi mutoli wadzo wa u fhedzisela.	
Notshi dza u ita mutoli dzo no dowela u tshila na vhathu.	
Mutoli ndi mulimo arali u tshi liwa na zwiliwa zwi no fhisa.	
Phula i a penyisa zwienda zwanu.	
Phula a i koni u thivhela madi uri a songo nukadza zwienda zwa mukumba.	
Mutoli u a vhavha.	
Tshivhalo tsha notshi tshi khou engedzea.	
Notshi dzi shumisa mutoli sa zwiliwa.	

60 Zwipuka zwine zwa ri fha zwīliwa kana zwiambaro: khuhu

Khuhu dzi wela fhasi ha tshigwada tsha zwivhumbwa zwine zwa vhudziwa upfi ndi zwīnonihaya.

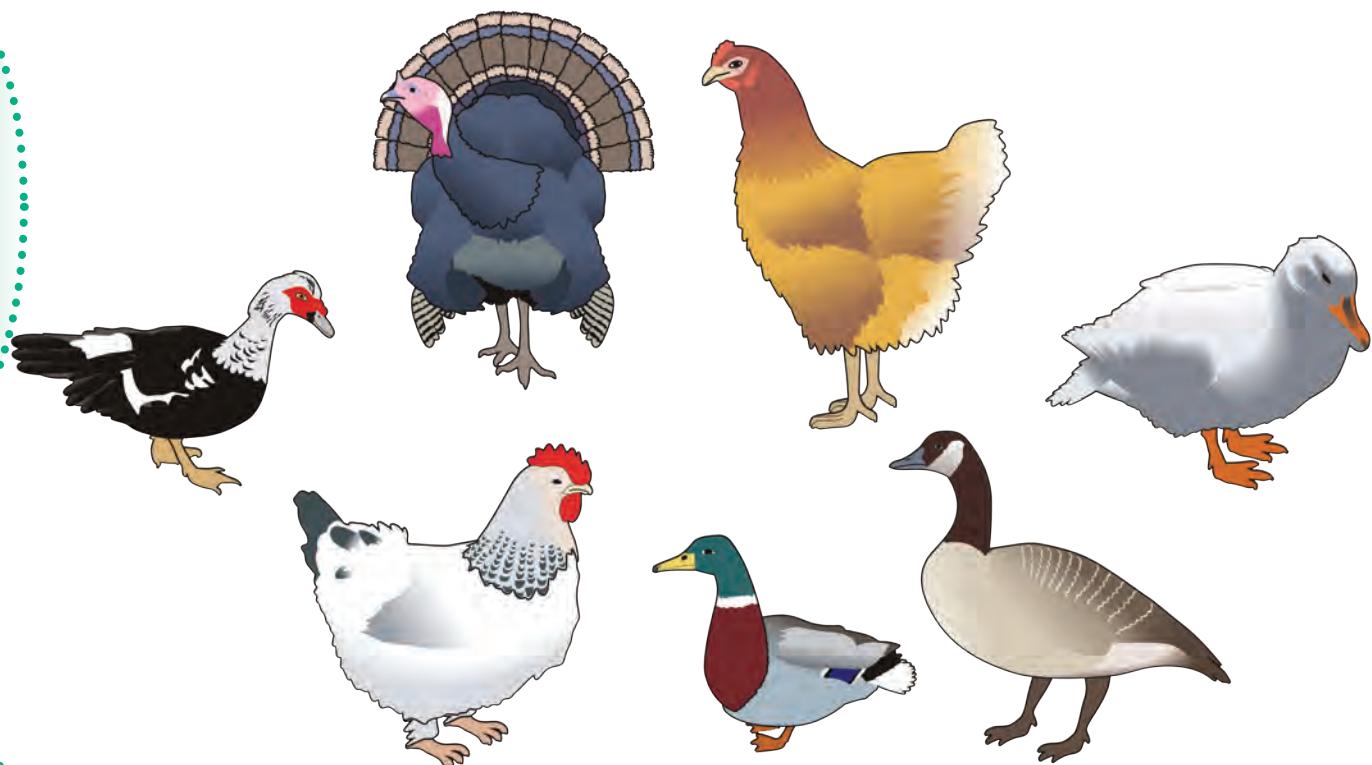

Ri wana makumba, ḥama, na mathenga kha zwīnonihaya. Zwīnonihaya zwi katela khuhu, magalaguni, zwiivha na khanga, khathihi na masekwa na mabilipili.

Afrika Tshipembe hu na khuhu dzi no swika miliyoni dza 950 dzine dza fuwelwa ḥama na makumba ḥwaha muñwe na muñwe. Hetshi ndi tshivhalo tsha vhana vha Gireidi 3 vha Afrika Tshipembe ka100.

Lavhelesani zwifanyiso izwi ni ambe ngazwo na khonani yanu. Ndi zwifhio zwine ra wana makumba khadzo?

Kha ri የውለ

Lavhelesani zwifanyiso ni tangedzele zwiliwa zwoẗhe zwine ra zwi wana kha khuhu. Ni kone u lavhelesa izwo zwe salaho ni ambe uri zwi bva kha zwipuka zwifhio.

Kha ri ite nyito

Nangani tshinonihaya tshiñwe na tshiñwe tshine na nga kona u tshi vhumba nga mbwindi እንደ mabammbiri (paper maché). Ni lavhelese phambano ine ya vha hone vhukati ha muvhala na tshivhumbeo tsha mathenga a tshinoni itshi. Ni lavhelesevho na muvhili watsho khathihi na zwipida zwe fhambananaho zwa muvhili.

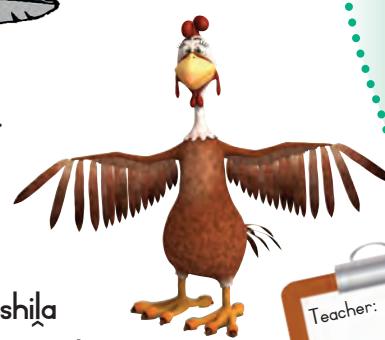
Wanani uri ndi tshipida tshifhio tshine na tama u tshi sumbedzesha (ombedzela).

Kha ri ተහارሙዬ

- Tharamuwani sa mukukulume u no khou ተዶሱ lila.
- Phaphathani zwanda zwanu sa phapha dza zwinonihaya zwe fhambananaho.
- Tshimbilani sa zwinonihaya zwe fhambananaho.
- Tenyamani sa tshinoni tsho kavhaho kha ጽጠቃ.
- Khethekanani ni bve zwigwada. Vharīwe nga inwi kilasini vha re kha tshiñwe tshigwada ndi vhapondazwinoni (magoni, vhurwanzhivha) ngeno vha re kha tshila tshiñwe tshigwada vhe zwikukwana. Magoni a tea u dzhena a tshi khou gidima a tshi tanga zwikukwana, zwanda zwe ተහارሙዬ, a khou ተዳል u bata zwikukwana. Zwikukwana zwi shavhela vhukhudoni ha mme azwo. Tshintshanani vhuimo ha kutambele.

Teacher:
Sign:
Date:

Zwipuka zwine zwa ri fha zwiliwa kana zwiambaro: kholomo

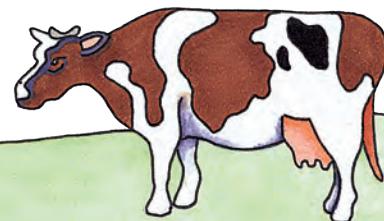

Kha ri vhale

Mafhi a bva ngafhi?

Ni a zwi diwha uri mafhi a swika hani midini yashu?

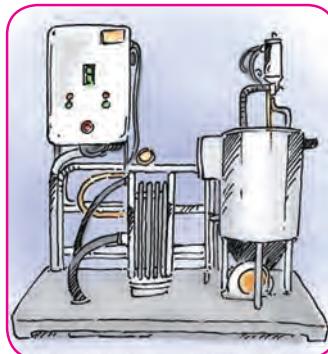
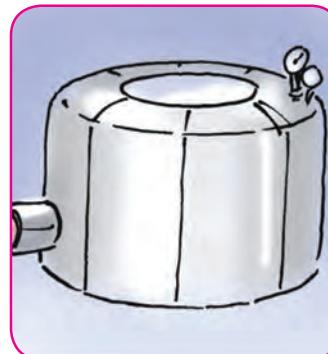
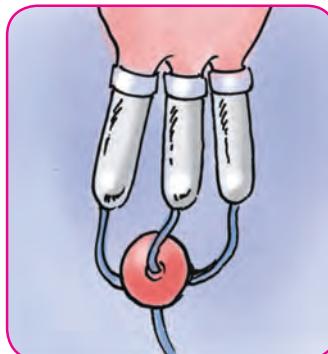
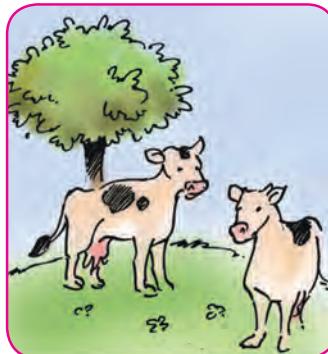
Kha ri gude zwinwe zwinzhi nga mafhi.

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso izwi ni ambe ngazwo na khonani yanu.

Mafhi ri a wana hani?

Deithi:

Kha ri ambe

Mafhi a si tshone tshithu tshi tsho^{the} tshine ra tshi wana kha kholomo. Ndi zwifhio zwiñwe zwithu zwine ra zwi wana kha kholomo?

Sumbedzana kilasi mutevhe wañu.

Kha ri ite nyito

Olani tshibveledzwa tshirñwevho tshi no bva kha mafhi kha iñwe na iñwe ya fureme idzi. Nwalani dzina la tshibveledzwa fhasi ha tshifanyiso tshirñwe na tshirñwe tshe na ola.

Zwipuka zwine zwa ri fha zwiliwa kana zwiambaro: nngu

Kha ri vhale

Wulu

Musi vhuria hu tshi fhela, nngu a dzi tshee na mushumo na madzhasi adzo e a vha tshi dzi dudedza vhuria. Zwinoha ndi tshone tshifhinga tshavhuđi tsha u dzi gera. Zwi vhidzwa upfi ndi u vheula. Ri shumisa wulu yadzo kha u ita zwiambaro zwo fhambananaho zwi no ri dudedza. Ri luka dzidzhesi nga wulu, ra tanda wulu ya ita matheriala a vhuphuvhephuvhe a no dudela.

Hu na tshaka dzo fhambananaho dza nngu dza wulu. Tshaka khulwane Afrika Tshipembe ndi Merino,

Blinkhaar-ronderib Afrikaner, Dorper na Dormer. Zwinepe zwi re kha siatari ili zwi a ni sumbedza uri nngu idzi dzo tou ita hani.

Lushaka lwa nngu lwa Merino ndi lwone luhulwanesa Afrika Tshipembe.

Blinkhaar-ronderib Afrikaner ndi lushaka lwa khwađhaho lwa nngu dza Afrika Tshipembe. Dzi dzula dzo khwađha na u takala naho nzulele i tshi konda.

Lushaka lwa nngu dza Dorper dzi fuwelwa Afrika Tshipembe lwa tshipentshela.

Lushaka lwa Dormer na lwone ndi lwa nngu dze dza aluswa Afrika Tshipembe.

Kubveledzelwe kwa wulu

1. Rabulasi na vhathusi vhawé vha vheula nngu nga zwanda kana nga mutshini.

2. Wulu i vhewa nt̄ha ha dzit̄afula uri i nanguludzwe i vheiwe nga khwalithi (vhudi) na vhulapfu.

3. Wulu i a kwanyiwa ya bva zwi opho ya rengiswa. |

4. Wulu i a t̄anzwiwa uri i kune.

5. Magerelo a wulu a a t̄anzwiwa uri a ye u tandiwa.

6. Musi i tshi tandiwa, i a tatamudziwa ya lukiwa.

7. Wulu yo luga zwino uri i ye u lukiwa.

8. Tshi t̄evhelaho ndi u daya wulu.

9. Wulu i shumiswa kha u ita dzhesi.

10. Dzhesi i rengiswa vhengeleni.

Kha ri ambe

Ambani na khonani yanu. Nngu dzi dovha hafhu dza thusa vhathu nga mini?

Kha ri tambe

- Mudededzi wañu vha ðo ni gudisa u tamba mutambo wa khirikhethé t̄hukhu.

Teacher:
Sign:
Date:

Zwipuka zwi no ri shumela: mmbwa

Kha ri livhanye

Mmbwa dici dzhiwa sa zwifuwohaya nahone dici anzela u tshila ngomu nduni dzashu. Fhedziha, hu na miñwe mishumo minzhi mihulwane ine dza ita. Talani mutalo u tshi livhanya mmbwa iñwe na iñwe na muñe wayo.

Mmbwa dici mapholisa dici thusa mapholisa uri vha wane mavemu.

Mmbwa dici u dededza dici thusa vhatu vho pofulaho uri vha kone u tshimbila.

Mmbwanzwimi dici thusa vhazwimi kha u wana zwinoni kana zwipuka zwe vha thuntsha.

Mmbwa dici u lisa nngu dici ita uri nngu dici dzule dici sambini lithihi.

Mmbwa dici u linda dici ri tsireledza kha mavemu.

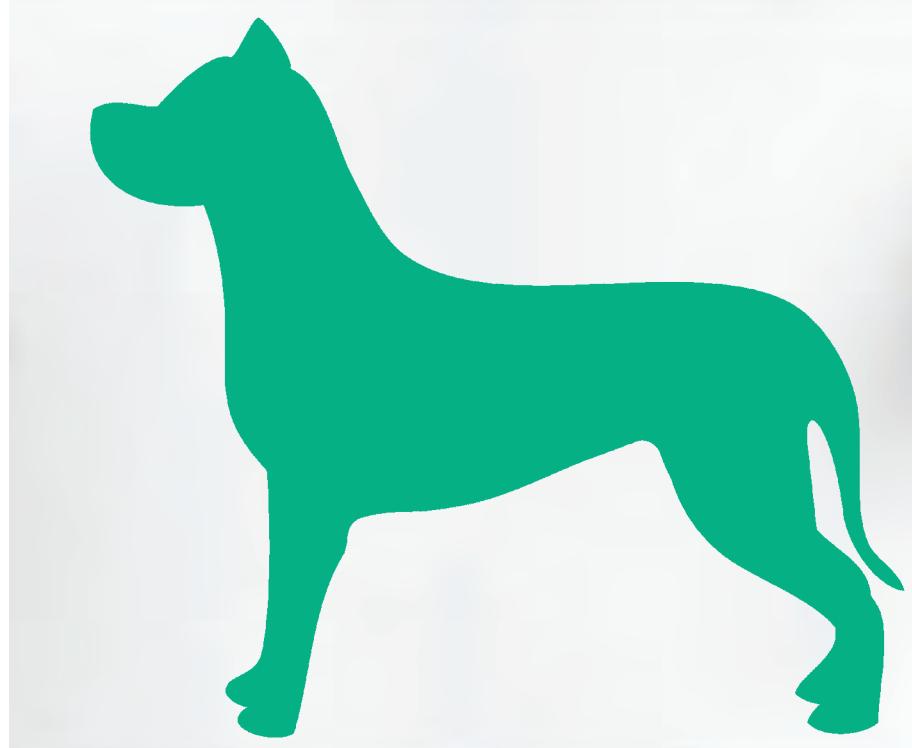
Kha ri ite nyito

Deithi:

Itani tshifanyisomurunzi tsha khonani
khulwane ya muthu - mmbwa.

Ni tea u vha na:

- mabammbiri a mivhala mivhili yo fhambananaho
- tshigero
- penisela
- gułuu

- Olani mmbwa khulukhulu kha muñwe wa mihwenga ya bammbiri. Ivhani na vhutanzi uri ni ola hołhe kha bammbiri ili.
- Zwino gerani mmbwa yanu zwavhudí na nga vhudele.
- Nambatedzani mmbwa ye na gera kha lila línwe bammbiri.
- Olani mało, ninga na mulomo u re na mano kha mmbwa yanu.
- Khavhisani tshifanyiso tshańu nga ndila ine na funa. Ni elelwe uri mivhala i no thađulana, tsumbo, mutswu kha wa tshitopana, zwi a shumisana kha u ita tshifanyisomurunzi.

Zwipuka zwi no ri shumela: donngi

Themo ya 4 - Vhege dza 8

Kha ri vhale

Donngi dici di vha dza u thusa vhatu lwa miñwaha ya zwigidi zwa rathi. Dzo dici vha dzone dici no ri thusa u ri hwala khathihi na u hwala thundu dzashu dici no lemela, dza lima masimu na u kokodza madi.

Hezwi zwithu zwothe zwi kha dici bvelela na ñamusi. Hu na donngi dza miliyoni dza 41 lifhasini ñothe. Hezwi zwi amba uri ñwana muñwe na muñwe wa tshikolo Afrika Tshipembe a nga vha na donngi tharu.

Kha ri ñwale

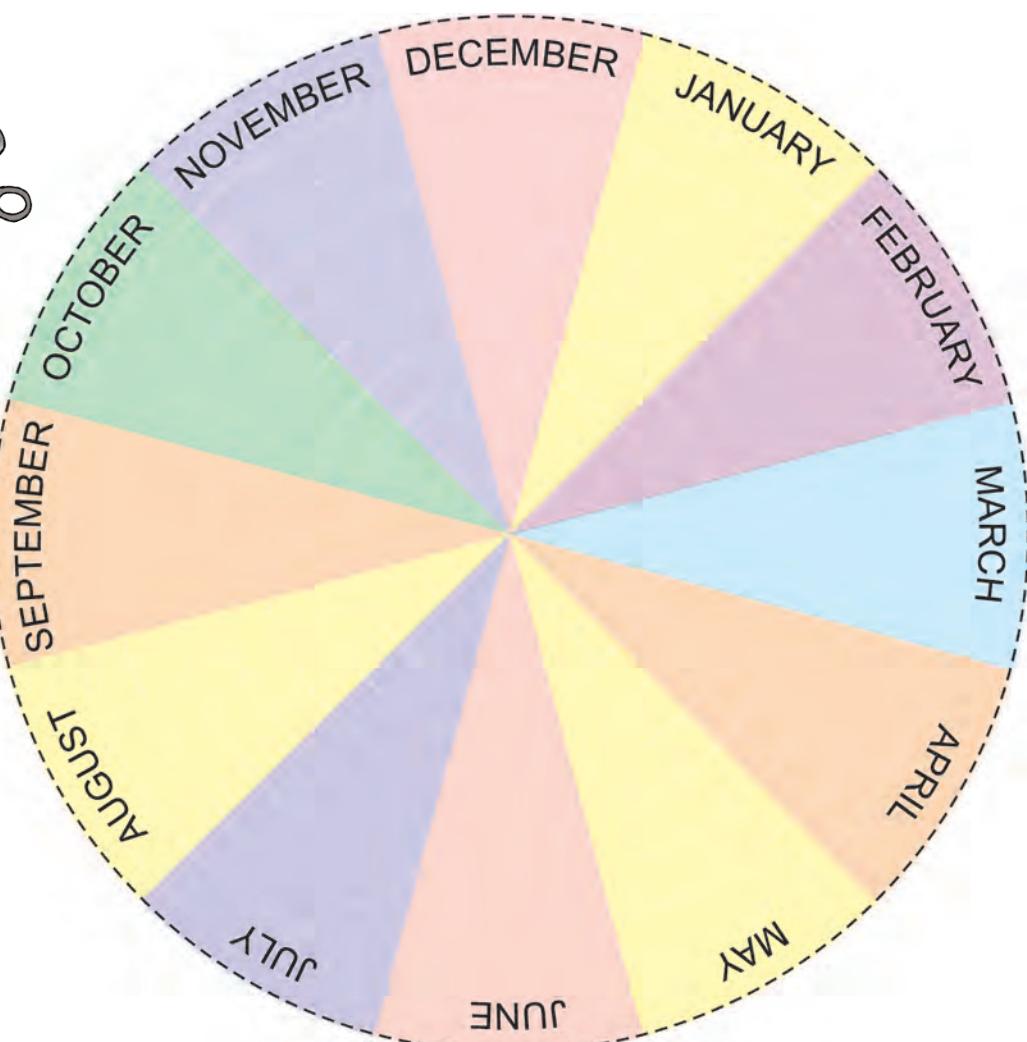
Lavhelesani zwifanyiso ni ñwale fhungo line la ri vhudza uri donngi i re tshifanyisoni tshiñwe na tshiñwe i khou shumiswa kha u ita mini.

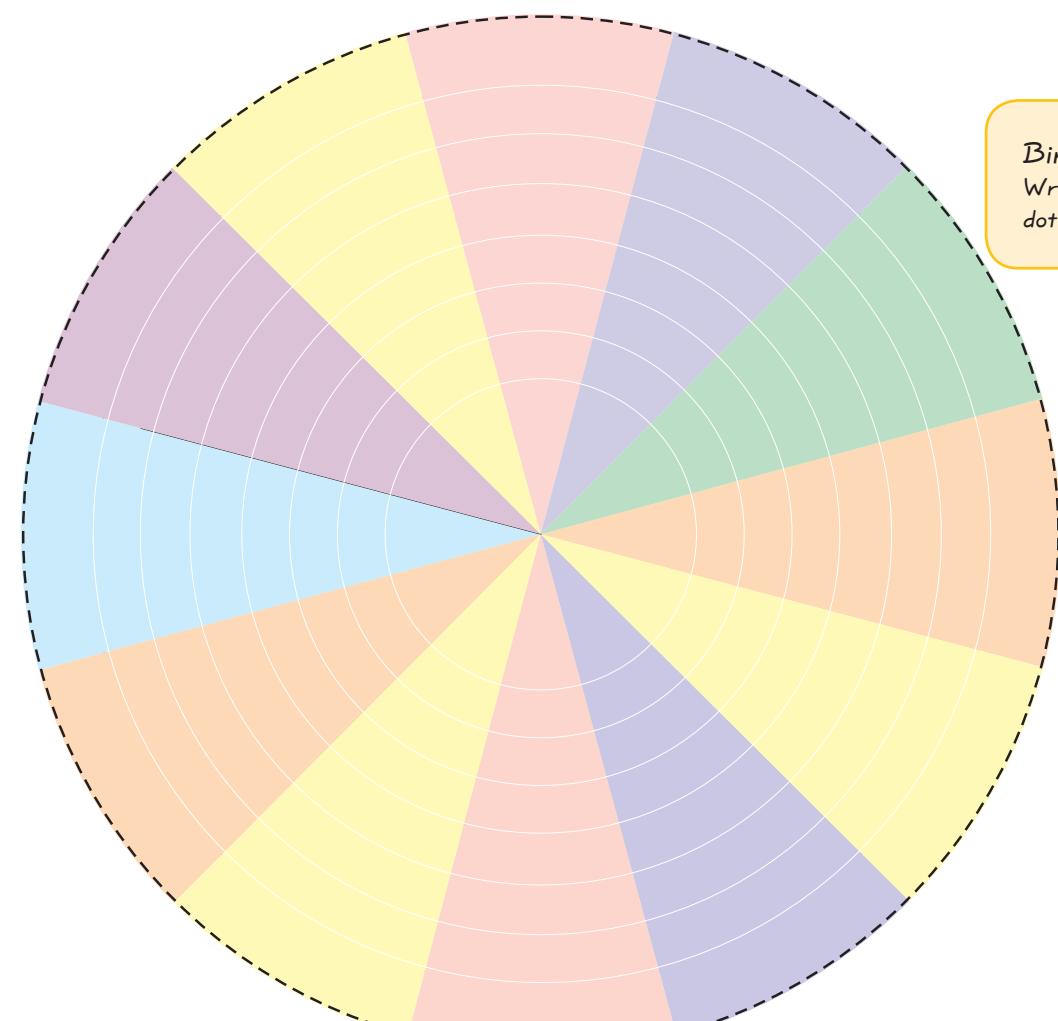

Birthday Wheel:
Cut out the two circles and the wedge shape. Put the top and bottom together using a split pin. Write the birthdays of your family and friends in the correct months on the birthday wheel.

On the back you can write the months in your first language.

Birthday Wheel:
Write the 12 months on the
dotted white line.

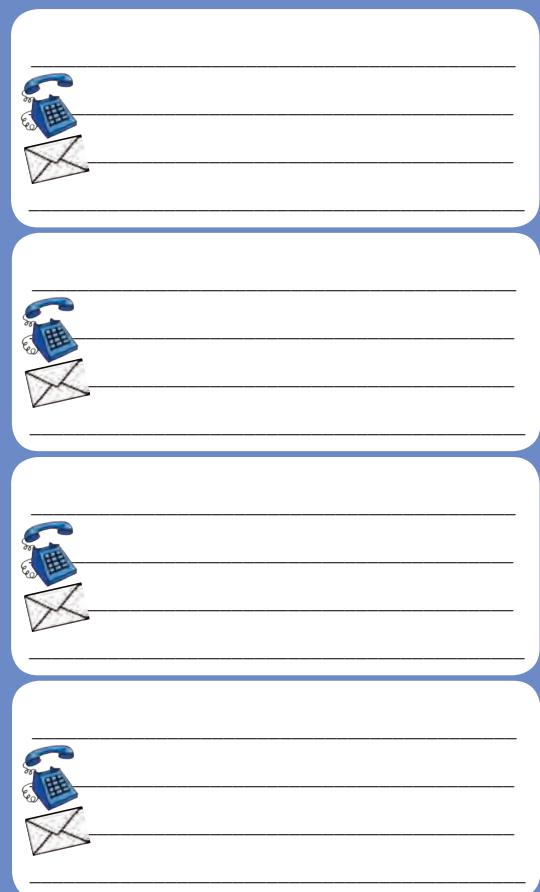
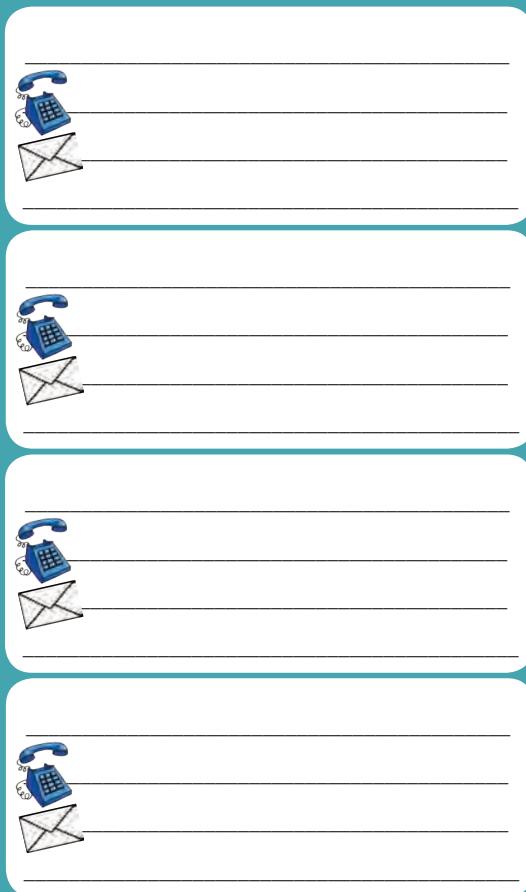
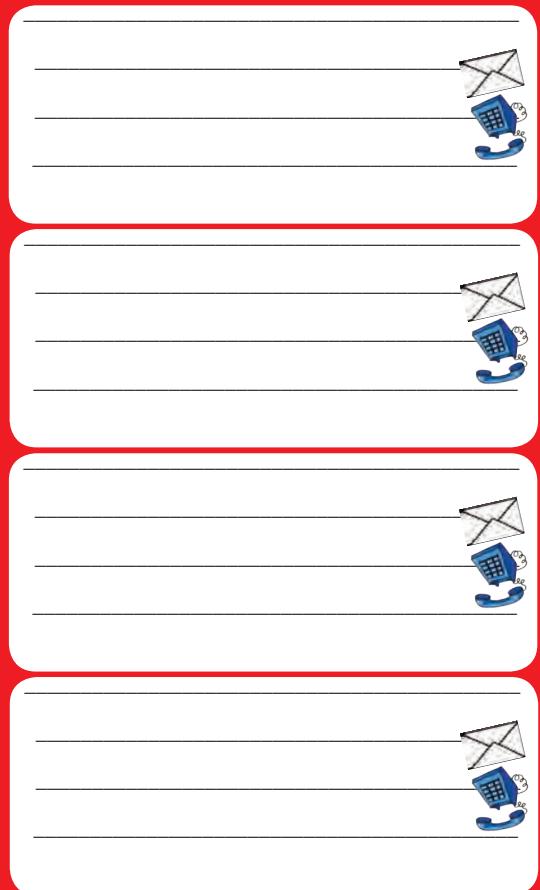
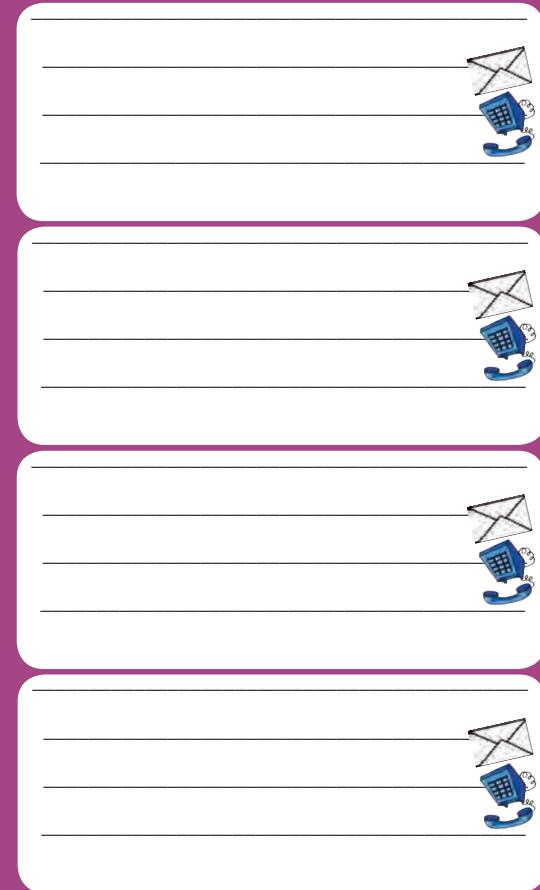
Step 1: Cut all around on the black line

DEF

ABC

OPQR

STUV

KLMN

GHIJ

WXYZ

My Telephone and Address Book

This book belongs to: